

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ВНУТРІШНІХ СПРАВ
КАФЕДРА ФІНАНСОВОГО ПРАВА ТА
ФІСКАЛЬНОГО АДМІНІСТРУВАННЯ

ЗАТВЕРДЖУЮ

Т.в.о. завідувача кафедри

фінансового права та фінансового адміністрування

_____ Г.В. Козаченко

«__» _____ 2020 р.

ПЛАН-КОНСПЕКТ ПРОВЕДЕННЯ ЛЕКЦІЙНОГО
ЗАНЯТТЯ

Тема 1: Поняття, об'єкти та зміст зовнішньоекономічної діяльності.

З навчальної дисципліни: Правове регулювання зовнішньоекономічної діяльності.

Навчальна мета:

Домогтися обізнаності фахівців ступеня вищої освіти у теоретичних питаннях, що передбачаються програмою навчальної дисципліни, слугувати подальшому міцному засвоєнню знань, формуванню практичних умінь і навичок з навчального матеріалу дисципліни «Правове регулювання зовнішньоекономічної діяльності». Крім того, метою лекції є ознайомлення фахівців ступеня вищої освіти із сучасними тенденціями та особливостями міжнародно-правового регулювання зовнішньоекономічної діяльності, а також вироблення у студентів навиків користування нормативно-правовими актами, та здійснення контролю за самостійним вивченням наукової, навчальної літератури.

Виховна мета:

Інформація з даної теми є дійовим інструментом в оволодінні знаннями з метою використання їх в юридичній практиці, а також формування у

фахівців ступеня вищої освіти наполегливості, впевненості у собі та самоповаги як кваліфікованого фахівця, любові до майбутньої професії.

Розвиваюча мета:

Розширити кругозір фахівців ступеня вищої освіти, їх пам'ять, навчити мислити масштабно в інтересах держави, навчити правильно та чітко висловлювати свою думку. Фахівці повинні вміти аналізувати норми діючого законодавства щодо зовнішньоекономічної діяльності і застосовувати їх до конкретних обставин, засвоїти основні проблеми даної дисципліни.

Обсяг навчального часу: 2 год.

Навчальне обладнання, ТЗН: дошка, мультимедійний проектор.

Наочні засоби: міжнародно-правові документи та національні нормативно-правові акти, що регулюють зовнішньоекономічну діяльність.

Міжпредметні та міждисциплінарні зв'язки:

Забезпечуючі дисципліни: Цивільне право, Господарське право. Міжнародне приватне право.

Забезпечувані дисципліни: Міжнародний комерційний арбітраж.

План лекції (навчальні питання):

1. Поняття та ознаки зовнішньоекономічної діяльності.
2. Об'єкти зовнішньоекономічних правовідносин.
3. Зміст зовнішньоекономічних правовідносин.
4. Види зовнішньоекономічних правовідносин.

Література:

Правові акти:

1. Конституція України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>;

2. Загальна декларація прав людини. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_015;
3. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_004;
4. Конвенція Ради Європи про заходи щодо протидії торгівлі людьми. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/994_858;
5. Господарський кодекс України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/436-15>;
6. Закон України «Про валюту і валютні операції». [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2473-19>;
7. Закон України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань». [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/755-15>;
8. Закон України «Про державну статистику». [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2614-12>;
9. Закон України «Про зайнятість населення». [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/5067-17>;
10. Закон України «Про зовнішньоекономічну діяльність». [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/959-12>;
11. Закон України «Про інвестиційну діяльність». [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1560-12>;
12. Закон України «Про міжнародне приватне право». [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2709-15>;
13. Закон України «Про Митний тариф України». [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/584-18>;
14. Закон України «Про регулювання товарообмінних (бартерних) операцій у галузі зовнішньоекономічної діяльності». [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/351-14>;

15. Закон України «Про режим іноземного інвестування». [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/93/96-%D0%B2%D1%80>;
16. Кримінальний кодекс України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>;
17. Митний кодекс України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4495-17>;
18. Цивільний кодекс України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/435-15>;
19. Класифікатор іноземних валют та банківських металів, затверджений Постановою Правління Національного банку України від 04.02.98 N 34. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v0521500-98>;
20. Класифікація зовнішньоекономічних послуг (КЗЕП), затверджена наказом Державного комітету статистики України № 69 від 27.02.2013. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ukrstat.org/uk/norm_doc/2013/69/69_2013.htm;
21. Наказ Міністерства економічного розвитку і торгівлі України від 10.06.2013 № 561 «Про затвердження форми журналу обліку державної реєстрації іноземних інвестицій». [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/z1079-13>;
22. Положення про митні декларації, затверджене постановою Кабінету Міністрів України від 21 травня 2012 р. № 450. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://sfs.gov.ua/baneryi/mitne-oformlennya/subektam-zed/tipi-deklaratsiy-ta-zagalni-vimogi-do-/print-62662.html>;
23. Положення про порядок державної реєстрації договорів (контрактів) про спільну інвестиційну діяльність за участю іноземного інвестора, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 30 січня 1997 р. № 112. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/112-97-%D0%BF>;

Основна література:

24. Петрина В.Н. Зовнішньоекономічна діяльність як предмет правового регулювання // Часопис Київського університету права. – № 1. - 2014. – С. 174 – 179;
25. Петрина В.Н. Суб'єкти зовнішньоекономічної діяльності за законодавством України: проблеми визначення//Юридичний вісник. - № 5. – 2014. - С. 163 – 169;
26. Поєдинок В.В. Правове регулювання зовнішньоекономічної діяльності: Навчальний посібник. – К.: Юрінком Інтер, 2006. – 288 с.;
27. Правові основи зовнішньоекономічної діяльності. Навчальний посібник. За відпов. ред.. Л.С.Сміяна- К.:КНТ, 2008. – 416 с.;
28. Сергієнко В. В., Горєв В. О. Правове регулювання зовнішньоекономічної діяльності : конспект лекцій. Х.: Вид. ХНЕУ, 2008. — 230 с.;
29. Чубарєв В.Л. Міжнародне приватне право: Навчальний посібник. – К.: Атіка, 2008. – 608 с.;

Додаткова література:

30. Алфьоров С.М. Адміністративне право. [Електронний ресурс]. – Режим доступу:
http://pidruchniki.ws/14631004/pravo/ponyattya_administrativnogo_prava;
31. Зайчук О. В., Оніщенко Н. М. Теорія держави і права. Академічний курс. Підручник. – К.: Юрінком Інтер, 2006. – 688 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ebk.net.ua/Book/law/zaychuk_tdp/zmist.htm;
32. Козик В.В., Панкова Л.А., Даниленко Н.Б. Міжнародні економічні відносини. Навчальний посібник / К.: Знання, 2008.- 406 с.;
33. Кириченко В.М. Теорія держави і права. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://pidruchniki.ws/16011013/pravo/pravovidnosini>;
34. Скакун О.Ф.. Теорія держави і права: Підручник / Пер. з рос. — Харків: Консум, 2001. — 656 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://all-sci.net/teoriya-gosudarstva/teoriya-derjavi-prava.html>;

35. Словник іншомовних слів. – К.: Головна редакція української радянської енциклопедії, 1977. – С. 775;
36. Щетинін А.І. Політична економія. [Електронний ресурс]. – Режим доступу:
http://pidruchniki.ws/10611207/politekonomiya/robocha_sila_tovar_protsestvorennya_dodatkovoyi_vartosti;
37. Global Competitiveness Index 2019. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.weforum.org/reports/global-competitiveness-report-2019>;
38. Friedman, Jack P. Dictionary of Business Terms. Second Edition. – USA: Barron's Educational Series, Inc., 1994. – 692 p.

КОНСПЕКТ ЛЕКЦІЇ

1. Поняття та ознаки зовнішньоекономічної діяльності

Визначення поняття «зовнішньоекономічна діяльність» дається в двох законах України: в Законі України «Про зовнішньоекономічну діяльність» та в Господарському кодексі України. Визначення поняття «зовнішньоекономічна діяльність», що даються в вищезазначених законах, не є тотожними, що, беззаперечно, дає підставу говорити про колізію правових норм в цій царині. Проте, визнаючи некоректність дій законодавця при формулюванні визначення поняття «зовнішньоекономічна діяльність» і існування в даному випадку колізії норм права, ми підходимо до цього питання з наукової точки зору і розглядаємо визначення даного поняття, що даються в Законі України «Про зовнішньоекономічну діяльність» та в Господарському кодексі України, як взаємодоповнюючі.

В абзаці дванадцятому статті 1 Закону України «Про зовнішньоекономічну діяльність» визначено, що зовнішньоекономічна діяльність - це *«діяльність суб'єктів господарської діяльності України та іноземних суб'єктів господарської діяльності, побудована на*

взаємовідносинах між ними, що має місце як на території України, так і за її межами».

Виходячи із зазначеного визначення, ми можемо виділити певні риси, тобто ознаки, зовнішньоекономічної діяльності.

Так, у даній дефініції визначається, що зовнішньоекономічна діяльність є суспільними відносинами. Це дає нам підстави говорити про зовнішньоекономічну діяльність як про зовнішньоекономічні правовідносини. Така характеристика зовнішньоекономічної діяльності є абсолютно природною, так як предметом правового регулювання, в тому числі і правового регулювання зовнішньоекономічної діяльності, можуть бути тільки суспільні відносини.

Наступною рисою (ознакою) зовнішньоекономічної діяльності як суспільних правовідносин, що виділяється у визначенні Закону України «Про зовнішньоекономічну діяльність», є те, що зовнішньоекономічні правовідносини складаються між суб'єктами господарської діяльності України (або визначені Кабінетом Міністрів України центральні органи виконавчої влади, інші державні органи - головні розпорядники бюджетних коштів, військові формування, утворені відповідно до законів України, що виступають в зовнішньоекономічних відносинах, як суб'єкти приватного права) з однієї сторони, та іноземними суб'єктами господарської діяльності з другої сторони. Таким чином, зовнішньоекономічні правовідносини можна віднести до приватноправових відносин, тобто таких відносин, *«які ґрунтуються на засадах юридичної рівності, вільному волевиявленні, майновій самостійності, суб'єктами яких є фізичні та юридичні особи»*¹, з іноземним елементом (як відомо із пункту 2 частини 1 статті 1 Закону України «Про міжнародне приватне право», *«іноземний елемент - ознака, яка характеризує приватноправові відносини, що регулюються цим Законом, та виявляється в одній або кількох з таких форм: хоча б один учасник*

¹ Пункт 1 частини 1 статті 1 Закону України «Про міжнародне приватне право». [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2709-15>

правовідносин є громадянином України, який проживає за межами України, іноземцем, особою без громадянства або іноземною юридичною особою; об'єкт правовідносин знаходиться на території іноземної держави; юридичний факт, який створює, змінює або припиняє правовідносини, мав чи має місце на території іноземної держави»).

Вищезгаданий суб'єктний склад зовнішньоекономічних правовідносин є кваліфікаційною ознакою, тобто такою ознакою, що дозволяє відрізнити зовнішньоекономічні правовідносини від інших видів правовідносин. Таким чином, якщо, наприклад, суб'єктами правовідносин з обох сторін є тільки українські чи тільки іноземні суб'єкти господарювання, то такі правовідносини не можна відносити до зовнішньоекономічних правовідносин (зовнішньоекономічної діяльності). Так само не можна вважати зовнішньоекономічними правовідносинами (зовнішньоекономічною діяльністю) правовідносини, що складаються між українськими чи іноземними суб'єктами господарювання з однієї сторони та українськими чи іноземними державними органами (органами місцевого самоврядування) на засадах влади і підпорядкування, з другої сторони. Правовідносини, що складаються між українськими чи іноземними державними органами (органами місцевого самоврядування) в будь-якій комбінації на засадах влади і підпорядкування, теж не можуть бути віднесені до зовнішньоекономічних правовідносин (зовнішньоекономічної діяльності).

Ще однією ознакою зовнішньоекономічної діяльності, яка впливає із її визначення, що дається в статті 1 Закону України «Про зовнішньоекономічну діяльність», є те, що зовнішньоекономічна діяльність є такими суспільними правовідносинами, які не обмежуються територією України. Це означає, що зовнішньоекономічна діяльність відноситься до *«приватноправових відносин, які хоча б через один із своїх елементів пов'язані з одним або кількома правопорядками, іншими, ніж український правопорядок»*².

² Преамбула Закону України «Про міжнародне приватне право». [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2709-15>

Зазначені вище ознаки дозволяють віднести зовнішньоекономічні відносини до міжнародних приватноправових відносин.

Згідно зі статтею 377 Господарського кодексу України *«зовнішньоекономічною діяльністю суб'єктів господарювання є господарська діяльність, яка в процесі її здійснення потребує перетинання митного кордону України майном, зазначеним у частині першій статті 139 цього Кодексу, та/або робочою силою»*.

Дане визначення уточнює³ і розвиває визначення зовнішньоекономічної діяльності, що дається в Законі України «Про зовнішньоекономічну діяльність». У цьому визначенні крім тих ознак, що містяться у вищезгаданому Законі, даються, так би мовити, уточнюючі ознаки зовнішньоекономічної діяльності.

Так, в Господарському кодексі України зовнішньоекономічна діяльність визначається як господарська діяльність. Поняття «господарська діяльність» визначається у Господарському кодексі України як *«діяльність суб'єктів господарювання у сфері суспільного виробництва, спрямована на виготовлення та реалізацію продукції, виконання робіт чи надання послуг вартісного характеру, що мають цінову визначеність»*⁴.

Таким чином, суспільні відносини, не спрямовані на виготовлення та реалізацію продукції, виконання робіт чи надання послуг вартісного характеру, що мають цінову визначеність, не можуть бути віднесені до зовнішньоекономічних відносин. Зокрема, до зовнішньоекономічних відносин не можуть бути віднесені: майнові та особисті немайнові відносини, що регулюються Цивільним кодексом України; земельні, гірничі, лісові та

³ На жаль, таке уточнення зроблене в недостатньо коректний спосіб. Визначаючи поняття зовнішньоекономічної діяльності в Господарському кодексі України, що є загальним законом, законодавець не вніс змін до спеціального закону у сфері зовнішньоекономічної діяльності, яким є Закон України «Про зовнішньоекономічну діяльність». Як відомо, у випадку колізії норм загального і спеціального законів має застосовуватись норма спеціального закону. Таким чином, підходячи до даного питання формально з точки зору теорії права та правозастосовної практики, можна сказати, що законодавець породив в Господарському кодексі України мертву норму. Але з наукової точки зору уточнення до визначення поняття зовнішньоекономічної діяльності, зроблене в статті 377 Господарського кодексу України, має важливе значення, яке пояснюється в цьому параграфі.

⁴ Частина 1 статті 3 Господарського кодексу України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/436-15>

водні відносини, відносини щодо використання й охорони рослинного і тваринного світу, територій та об'єктів природно-заповідного фонду, атмосферного повітря; трудові відносини; фінансові відносини за участі суб'єктів господарювання, що виникають у процесі формування та контролю виконання бюджетів усіх рівнів; адміністративні та інші відносини управління за участі суб'єктів господарювання, в яких орган державної влади або місцевого самоврядування не є суб'єктом, наділеним господарською компетенцією, і безпосередньо не здійснює організаційно-господарських повноважень щодо суб'єкта господарювання, так як такі відносини згідно зі статтею 4 Господарського кодексу України, не є господарськими.

Наступною важливою ознакою зовнішньоекономічної діяльності, що дається в статті 377 Господарського кодексу України, є перетинання митного кордону України майном, зазначеним у частині першій статті 139 цього Кодексу, та/або робочою силою при здійсненні суб'єктами господарювання господарської діяльності.

Із цього положення статті 377 Господарського кодексу України слідує два висновки: 1) Господарський кодекс України визначає об'єктом зовнішньоекономічних правовідносин майно, зазначене у частині першій статті 139 цього Кодексу, та робочу силу; 2) Господарський кодекс України визначає, що зміст зовнішньоекономічних правовідносин має обов'язково включати права і обов'язки суб'єктів зовнішньоекономічних правовідносин щодо перетину відповідними об'єктами цих правовідносин митного кордону України.

Частина перша статті 139 Господарського кодексу України визначає що саме охоплюється поняттям «майно» у сфері господарювання наступним чином: *«майном у цьому Кодексі визнається сукупність речей та інших цінностей (включаючи нематеріальні активи), які мають вартісне визначення, виробляються чи використовуються у діяльності суб'єктів господарювання та відображаються в їх балансі або враховуються в інших передбачених законом формах обліку майна цих суб'єктів»*. В зазначеній

статті Господарського кодексу України законодавець деталізує також що саме охоплюється поняттями «речі» та «інші цінності», про які йде мова в частині першій даної статі, відносячи до них гроші, товари, цінні папери тощо.

Більш детально питання про об'єкти зовнішньоекономічних відносин буде розглянуто в наступному параграфі.

Під «митним кордоном» з законодавстві України маються на увазі межі митної території України. *«Межі митної території України є митним кордоном України. Митний кордон України збігається з державним кордоном України, крім меж штучних островів, установок і споруд, створених у виключній (морській) економічній зоні України, на які поширюється виключна юрисдикція України. Межі території зазначених островів, установок і споруд становлять митний кордон України»⁵.*

Поняття «перетинання митного кордону України майном», що вживається в статті 377 Господарського кодексу України, не потрібно плутати з терміном «переміщення товарів через митний кордон України», що вживається в Митному кодексі України. Переміщення товарів через митний кордон України можна охарактеризувати як фізичне переміщення товарів через митний кордон України засобами авіаційного, водного, автомобільного, залізничного, трубопровідного транспорту, а також лініями електропередачі у вантажних відправленнях, у міжнародних поштових відправленнях, у міжнародних експрес-відправленнях тощо з проходженням митного контролю, що здійснюється відповідними митними органами у відповідних пунктах пропуску. В той час, як поняття «перетинання митного кордону України майном» є більш широким поняттям, яке включає в себе як фізичне переміщення товарів, що мають матеріальну форму через митний кордон України, так і перетинання митного кордону України послугами, грошима, майновими правами, включаючи права на об'єкти інтелектуальної

⁵ Стаття 10 Митного кодексу України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4495-17>

власності, які не мають матеріальної форми і перетинають митний кордон України не фізично, а, певною мірою, умовно та не потребують проходження митного контролю.

Таким чином, відповідно до статті 377 Господарського кодексу України якщо певні відносини між суб'єктами господарської діяльності України та іноземними суб'єктами господарської діяльності не передбачають перетинання митного кордону України майном, зокрема грошима, товарами, майновими правами, цінними паперами, послугами (роботами), то такі відносини не можна вважати зовнішньоекономічними.

Треба відмітити, що так само, як і переміщення товарів через митний кордон України, перетинання митного кордону України майном (про яке йдеться в статті 377 Господарського кодексу України) може відбуватися в двох формах: 1) у формі імпорту, і 2) у формі експорту. Ці форми залежать від напрямку такого перетинання. Так, перетинання майном митного кордону України в напрямку: із-за меж території України – на територію України ми можемо характеризувати як імпорт майна. Перетинання майном митного кордону України в напрямку: із території України – за межі території України ми можемо характеризувати як експорт майна.

Треба відмітити певні вади, що є у визначенні поняття «зовнішньоекономічна діяльність», що дається в статті 377 Господарського кодексу України. Так, в цьому визначенні, говорячи про таку ознаку зовнішньоекономічної діяльності, як перетинання митного кордону, законодавець в один ряд поставив майно і робочу силу. Таким чином, складається враження, що і майно і робоча сила перетинають митний кордон в якості товару або іншого об'єкту правовідносин. Проте, зрозуміло, що якщо під робочою силою мати на увазі людей, а не коней чи вісликів, то в сучасному світі, на відміну від часів рабовласницького чи кріпосного ладу, торгівля людьми є нелегальною і людина не може легально виступати в якості товару, чи іншого роду об'єкту правовідносин і в такій якості перетинати митний кордон України.

«Робоча сила - це здатність людини до праці...Робоча сила невіддільна від людини, від її особи»⁶. Сама людина є власником своєї робочої сили і як власник тільки «вона має право на володіння, розпорядження й користування нею»⁷. В теорії права цілком справедливо відмічається, що «у сучасних правових системах світу людина, як така, не може бути об'єктом правовідносин (на відміну від минулого, коли раб чи кріпак розглядався як "річ, яка вміє говорити" і міг бути проданий чи подарований)»⁸. Торгівля людьми (робочою силою), де людина виступає об'єктом відносин, заборонена міжнародним правом і правом України.

Так, стаття 4 Загальної декларації прав людини, прийнятої ООН 10 грудня 1948 року, та стаття 4 Європейської конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, стороною яких є Україна, забороняє рабство та работоргівлю. Стаття 149 Кримінального кодексу України, яка називається «Торгівля людьми або інша незаконна угода щодо людини», передбачає кримінальну відповідальність за торгівлю людьми або здійснення іншої незаконної угоди, об'єктом якої є людина.

В такій науці, як політекономія, робоча сила розглядається як товар, але тільки за умов, що суб'єктом правовідносин з купівлі-продажу робочої сили (продавцем) виступає сам власник робочої сили, тобто людина, яка є носієм цієї робочої сили. З правової точки зору, в цьому випадку, мова йде про трудові правовідносини, що опосередковуються трудовими договорами між працівниками та роботодавцями. Але у випадку, коли український працівник укладає трудовий договір (навіть якщо ми назвемо це договором про продаж своєї робочої сили) з іноземним роботодавцем, то чи можна вважати такий трудовий договір зовнішньоекономічним договором і, таким чином, говорити про здійснення таким працівником зовнішньоекономічної діяльності? Очевидно, що ні. Адже, працівник не є суб'єктом господарювання і, таким

⁶ Щетинін А.І. Політична економія. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://pidruchniki.ws/10611207/politekonomiya/robocha_sila_tovar_protsets_stvorenniya_dodatkovoyi_vartosti

⁷ Там само

⁸ Кириченко В.М. Теорія держави і права. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://pidruchniki.ws/16011013/pravo/pravovidnosini>

чином, суб'єктом зовнішньоекономічної діяльності, а трудовий договір за його участі не підпадає під ознаки зовнішньоекономічного договору, що містяться в абзаці тринадцятому статті 1 Закону України «Про зовнішньоекономічну діяльність».

Таким чином, робоча сила не може бути об'єктом зовнішньоекономічних правовідносин. Натомість, об'єктами зовнішньоекономічних правовідносин можуть бути послуги (наприклад перевезення вантажу або будівництво споруди).

Некоректним буде також називати «перетинанням митного кордону робочою силою» трудову міграцію та таким чином відносити трудову міграцію до зовнішньоекономічної діяльності. Трудова міграція, тобто виїзд певного громадянина України за кордон і укладення ним за кордоном трудового договору, за визначенням не може бути віднесене до господарської і, зокрема, до зовнішньоекономічної діяльності. Адже працівник, укладаючи трудовий договір, не виступає в ролі суб'єкта господарювання і не реалізує таким чином своє право на підприємницьку (господарську) діяльність, передбачене статтею 42 Конституції України. Натомість, перетинання громадянином України кордону України з метою вступити за кордоном в трудові відносини з іноземним суб'єктом господарювання є реалізацією таким громадянином права на працю (*«що включає можливість заробляти собі на життя працею, яку він вільно обирає або на яку вільно погоджується»*⁹), що передбачене статтею 43 Конституції України, та права на свободу пересування, вільний вибір місця проживання та права вільно залишати територію України, передбаченого статтею 33 Конституції України, а також реалізацією права особи на трудову діяльність за кордоном передбаченого статтею 10 Закону України «Про зайнятість населення».

Думається законодавець, говорячи про перетинання митного кордону України робочою силою, мав на увазі перетинання митного кордону України

⁹ Стаття 43 Конституції України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1013.3.10&nobreak=1>

працівниками відповідних суб'єктів господарювання – юридичних осіб, або фізичними особами - підприємцями з метою надання суб'єктам господарювання іншої країни послуг (виконання робіт). Але, в такому разі коректно говорити про перетинання митного кордону послугами, а не робочою силою. Адже, якщо, наприклад, український чи іноземний юрист, що є працівником юридичної фірми або суб'єктом господарської діяльності – фізичною особою, виїжджає за кордон надавати юридичні послуги суб'єкту господарювання іншої країни, то, очевидно, що здійснюється експорт або імпорт послуг, а не робочої сили. Згідно з законодавством України експорт послуг – це *«надання послуги резидентами-виробниками країни резидентам іншої країни»*¹⁰, а *«імпорт послуг - надання послуги резидентам країни нерезидентами-виробниками»*¹¹, в той час, як легального імпорту та експорту робочої сили з точки зору права в принципі не може бути.

З'ясування складу зовнішньоекономічних правовідносин безпосередньо пов'язано з питанням про підстави виникнення зовнішньоекономічних правовідносин. Законодавство України не дає чіткої відповіді на питання про підстави виникнення зовнішньоекономічних правовідносин чи, іншими словами, не визначає коли виникають зовнішньоекономічні правовідносини, тобто коли починається зовнішньоекономічна діяльність, хоча вимагає від суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності вести *«бухгалтерський та оперативний облік зовнішньоекономічних операцій, а також статистичну звітність»*¹². Тому, шукаючи відповідь на це питання, ми маємо послуговуватись положеннями такої науки, як теорія права.

Як відомо з теорії права, *«юридичний факт є підставою виникнення, зміни і припинення правовідносин»*¹³. *«Юридичний факт — це життява*

¹⁰ Пункт 3 Класифікації зовнішньоекономічних послуг (КЗЕП), затвердженої наказом Державного комітету статистики України № 69 від 27.02.2013. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ukrstat.org/uk/norm_doc/2013/69/69_2013.htm

¹¹ Там само

¹² Стаття 22 Закону України «Про зовнішньоекономічну діяльність». [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/959-12>

¹³ Скакун О.Ф. Теорія держави і права. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.vuzlib.su/beta3/html/1/11993/12143/>

обставина, з якою норми права пов'язують виникнення, зміну або припинення правовідносин»¹⁴. Таким чином, юридичний факт є підставою виникнення також і зовнішньоекономічних правовідносин.

Але які ж саме юридичні факти можуть породити зовнішньоекономічні правовідносини?

Знову ж таки, з теорії права ми знаємо, що *«юридичні факти класифікуються за різними підставами. Найбільш розповсюдженим критерієм класифікації є вольова ознака. Відповідно з цим всі юридичні факти поділяються на дії і події»¹⁵*. Таким чином, ми маємо визначитись чи можуть породжувати зовнішньоекономічні правовідносини обидва види юридичних фактів, тобто і дії і події.

«Дії являють собою такі юридичні факти, що пов'язані з волею людей правових відносин»¹⁶. *«Події як юридичні факти не залежать від волі людини, але тягнуть за собою виникнення, зміну чи припинення правовідносин, відповідно до суб'єктивних прав і юридичних обов'язків»¹⁷*. Законодавство України, зокрема частина 2 статті 377 Господарського кодексу України, визначає, що *«зовнішньоекономічна діяльність провадиться на принципах свободи її суб'єктів добровільно вступати у зовнішньоекономічні відносини, здійснювати їх у будь-яких формах, не заборонених законом, та рівності перед законом усіх суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності»*. У зв'язку з чим можна з впевненістю говорити про те, що підставою виникнення зовнішньоекономічних правовідносин є такі юридичні факти, що пов'язані з волею суб'єктів правових відносин, тобто дії. Події, тобто такі юридичні факти, що не залежать від волі суб'єктів зовнішньоекономічних правовідносин, не можуть слугувати підставою виникнення зовнішньоекономічних правовідносин.

¹⁴ Скаун О.Ф. Теорія держави і права. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.vuzlib.su/beta3/html/1/11993/12152/>

¹⁵ Зайчук О. В., Оніщенко Н. М. Теорія держави і права. Академічний курс. Підручник. – К.: Юрінком Інтер, 2006. – 688 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ebk.net.ua/Book/law/zaychuk_tdp/part3/2012.htm

¹⁶ Там само

¹⁷ Там само

«Залежно від характеру дії поділяються на правомірні і неправомірні»¹⁸. Тому наступним питанням, що перед нами постає: якими саме діями породжуються зовнішньоекономічні правовідносини: правомірними чи неправомірними?

«Правомірні дії виражаються у поведінці людей, яка відповідає правовим вимогам і дозволам»¹⁹.

«Неправомірні дії — це дії, що не узгоджуються з вимогами правових норм, порушують правові приписи. Залежно від ступеня суспільної небезпеки, заподіяння шкоди, неправомірні дії як юридичні факти поділяються на злочини (кримінальні правопорушення), адміністративні і дисциплінарні проступки, цивільні правопорушення (делікти). Скоєння неправомірних дій тягне за собою появу кримінально-процесуальних, цивільно-процесуальних, адміністративно-процесуальних і інших охоронних правовідносин»²⁰. Неправомірні дії не можуть слугувати підставою виникнення зовнішньоекономічних правовідносин. Так, наприклад, такі неправомірні дії, як контрабанда, тобто переміщення через митний кордон України поза митним контролем або з приховуванням від митного контролю певних предметів породжують не зовнішньоекономічні, а кримінальні правовідносини.

Таким чином, зовнішньоекономічні правовідносини можуть породжуватись тільки правомірними діями.

«Залежно від цільової спрямованості волі людей, що здійснюють такі дії, від їх намірів викликати чи не викликати певні наслідки своїми діями, в свою чергу, здійснюється поділ на юридичні акти і юридичні вчинки»²¹. Ми маємо з'ясувати чи можуть слугувати підставами виникнення зовнішньоекономічних відносин обидва ці види правомірних дій, тобто, і юридичні акти, і юридичні вчинки.

¹⁸ Там само

¹⁹ Там само

²⁰ Там само

²¹ Там само

«Основною особливістю юридичних актів є те, що вони здійснюються для того, щоб викликати певні юридичні наслідки. Деякі з них мають владний характер. Такі, наприклад, акти виконавчих органів державної влади, акти адміністрації підприємства чи установи, судові рішення тощо. Багато з юридичних актів не мають владного характеру. Такі акти називають правочинами. До них належать цивільно-правові правочини купівлі-продажу, дарування тощо.

Юридичні вчинки — це правомірні чи неправомірні дії осіб, із здійсненням яких закон пов'язує настання юридичних наслідків незалежно від волі, бажання і намірів цих осіб»²².

Виходячи з положень законодавства України, зокрема частини 2 статті 377 Господарського кодексу України, згідно з якою *«зовнішньоекономічна діяльність провадиться на принципах свободи її суб'єктів добровільно вступати у зовнішньоекономічні відносини, здійснювати їх у будь-яких формах, не заборонених законом, та рівності перед законом усіх суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності»*, ми можемо констатувати, що зовнішньоекономічні відносини можуть виникати тільки із юридичних актів, тобто з таких дій, які здійснюються для того, щоб викликати певні юридичні наслідки. При цьому зовнішньоекономічні відносини можуть виникати тільки із таких юридичних актів, що не мають владного характеру, тобто із правочинів.

Згідно зі статтею 202 Цивільного кодексу України *«правочини можуть бути односторонніми та дво- чи багатосторонніми (договори)»*. *«Одностороннім правочином є дія однієї сторони, яка може бути представлена однією або кількома особами. Односторонній правочин може створювати обов'язки лише для особи, яка його вчинила»*. *«Дво- чи багатостороннім правочином є погоджена дія двох або більше сторін»*.

²² Там само

Виходячи із відповідних положень законодавства України, зокрема, абзацу дванадцятого статті 1 Закону України «Про зовнішньоекономічну діяльність», згідно з яким зовнішньоекономічна діяльність є суспільними відносинами між суб'єктами господарської діяльності України та іноземних суб'єктів господарської діяльності, частини третьої статті 2 Закону України «Про зовнішньоекономічну діяльність» та частини 2 статті 377 Господарського кодексу України, згідно з якими *«зовнішньоекономічна діяльність провадиться на принципах свободи її суб'єктів добровільно вступати у зовнішньоекономічні відносини, здійснювати їх у будь-яких формах, не заборонених законом, та рівності перед законом усіх суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності»*²³, можна з впевненістю прийти до висновку, що підставою виникнення зовнішньоекономічних правовідносин можуть бути тільки дво- чи багатосторонні правочини, тобто договори.

Договір, укладений між двома або більше суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності (тобто українськими суб'єктами зовнішньоекономічних правовідносин) та їх іноземними контрагентами, спрямований на встановлення, зміну або припинення їх взаємних прав та обов'язків у зовнішньоекономічній діяльності, згідно з абзацом дванадцятим статті 1 Закону України «Про зовнішньоекономічну діяльність» називається зовнішньоекономічним договором. Таким чином, можна зазначити, що підставою виникнення зовнішньоекономічних правовідносин є зовнішньоекономічний договір.

Підсумовуючи вищезазначене, можна виділити наступні риси або ознаки зовнішньоекономічної діяльності як предмета правового регулювання:

1) зовнішньоекономічна діяльність як предмет правового регулювання являє собою суспільні відносини, тобто зовнішньоекономічні правовідносини;

²³ Частина 2 статті 377 Господарського кодексу України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/436-15>

2) зовнішньоекономічні правовідносини є приватноправовими відносинами з іноземним елементом, пов'язані з одним або кількома правопорядками, іншими, ніж український правопорядок;

3) суб'єктами зовнішньоекономічних правовідносин можуть бути тільки українські суб'єкти господарювання (та державні замовники з оборонного замовлення) з однієї сторони та іноземні суб'єкти господарювання з другої сторони²⁴;

4) об'єктами зовнішньоекономічних правовідносин є майно, (тобто *«сукупність речей та інших цінностей (включаючи нематеріальні активи), які мають вартісне визначення, виробляються чи використовуються у діяльності суб'єктів господарювання та відображаються в їх балансі або враховуються в інших передбачених законом формах обліку майна цих суб'єктів»*²⁵) в його різних економічних формах, включаючи кошти, товари, послуги, цінні папери тощо;

5) зміст зовнішньоекономічних правовідносин має включати права і обов'язки суб'єктів цих правовідносин щодо перетинання митного кордону України відповідним майном;

6) підставою виникнення зовнішньоекономічних правовідносин є зовнішньоекономічні договори.

На підставі викладеного можна дати наступне доктринальне визначення зовнішньоекономічної діяльності як предмету правового регулювання: **зовнішньоекономічна діяльність – це приватноправові суспільні відносини, пов'язані з одним або кількома правопорядками, іншими, ніж український правопорядок, що складаються виключно між українськими та іноземними суб'єктами права на підставі зовнішньоекономічних договорів, об'єктом яких виступає майно в його різних економічних формах, та зміст яких складають права та обов'язки,**

²⁴ Більш детально питання про суб'єкти зовнішньоекономічних правовідносин буде розглянуто в наступній лекції

²⁵ Частина 1 статті 139 Господарського кодексу України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/436-15>

пов'язані з перетинанням митного кордону України відповідними об'єктами правовідносин.

2. Об'єкти зовнішньоекономічних правовідносин

Невід'ємним елементом складу будь-яких правовідносин, в тому числі і зовнішньоекономічних, є об'єкт правовідносин.

Згідно з положеннями теорії права *«об'єкти правовідносин — це матеріальні і нематеріальні блага, з приводу яких суб'єкти вступають у правовідносини, здійснюють свої суб'єктивні юридичні права і суб'єктивні юридичні обов'язки»*²⁶. *«Об'єкт правовідносин — це те, заради чого вони виникають. Якщо об'єкт права — суспільні відносини, що можуть бути предметом регулювання і вимагають такого регулювання, то об'єкт правовідносин — вужче, конкретніше - частинка суспільних відносин, елемент (одиниця загального), з приводу якого взаємодіють суб'єкти, те, на що спрямовані суб'єктивні юридичні права і обов'язки осіб»*²⁷.

«Розрізняють такі види об'єктів правовідносин:

1) предмети матеріального світу: речі, цінності, майно тощо. Речі — предмети природи в їх природному стані, а також створені в процесі трудової діяльності. До них належать засоби виробництва, предмети споживання. Цінності — гроші, акції, векселі, облігації, цінні документи (диплом, атестат). Купівля-продаж продуктів, промислових товарів, міна, дарування, спадкування - це лише деякі правовідносини, де об'єктом є предмети матеріального світу;

2) послуги виробничого і невиробничого характеру — виконання роботи, обумовленої договором або контрактом, наприклад, договір перевезення, підряд на капітальне будівництво, виконання пісні на святковому концерті та ін.;

²⁶ Скакун О.Ф.. Теорія держави і права: Підручник / Пер. з рос. — Харків: Консум, 2001. — 656 с. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://all-sci.net/teoriya-prava-gosudarstva/obekti-pravovidnosin.html>

²⁷ Там само

3) *продукти духовної та інтелектуальної творчості — твори мистецтва, літератури, живопису, кіно, інформація, комп'ютерні програми та інші результати інтелектуальної діяльності, що захищаються законом (наприклад, Закон України «Про авторське право і суміжні права»).* З їх приводу виникають правовідносини у суб'єктів права — громадян, які відвідують музеї, виставки, бібліотеки, поетичні вечори, а також купують книги, комп'ютерні програми тощо. Тут у суб'єкта інтерес до об'єкта духовний, інтелектуальний;

4) *особисті немайнові блага — життя, здоров'я, честь, гідність, право на освіту та інші права і свободи.* Наприклад, між учнем і керівництвом школи виникають правовідносини, їх об'єктом є не атестат, а освіта. Між громадянином, що придбав путівку в санаторій, і адміністрацією санаторію виникають правовідносини, їх об'єкт — здоров'я громадянина; у будинку відпочинку об'єктом правовідносин є відпочинок власника путівки тощо»²⁸.

«Людина не може бути об'єктом правовідносин»²⁹.

В принципі, усі із визначених в теорії права видів об'єктів правовідносин, крім особистих немайнових благ, можуть бути об'єктами зовнішньоекономічних правовідносин. Тобто, об'єктами зовнішньоекономічних правовідносин можуть бути і предмети матеріального світу, і послуги, і продукти духовної та інтелектуальної творчості, призначені для продажу (оплатної передачі).

Розглядаючи питання про склад зовнішньоекономічних правовідносин в першому параграфі даного розділу, ми з'ясували, що об'єктом зовнішньоекономічних правовідносин згідно зі статтями 377 та 139 Господарського кодексу України є майно, тобто *«сукупність речей та інших цінностей (включаючи нематеріальні активи)»³⁰* в його різних економічних формах, включаючи кошти, товари, послуги, цінні папери тощо.

²⁸ Скакун О.Ф.. Теорія держави і права: Підручник / Пер. з рос. — Харків: Консум, 2001. — 656 с. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://all-sci.net/teoriya-prava-gosudarstva/obekti-pravovidnosin.html>

²⁹ Там само

³⁰ Частина 1 статті 139 Господарського кодексу України. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/436-15>

«Коштами у складі майна суб'єктів господарювання є гроші у національній та іноземній валюті, призначені для здійснення товарних відносин цих суб'єктів з іншими суб'єктами, а також фінансових відносин відповідно до законодавства»³¹.

«Товарами у складі майна суб'єктів господарювання визнаються вироблена продукція (товарні запаси), виконані роботи та послуги»³².

Виходячи із вищенаведеного ми можемо констатувати, що майно, як об'єкт зовнішньоекономічних правовідносин, є збірним, узагальнюючим поняттям, у складі якого можна виділити такі складові, як певні предмети матеріального світу (товари), послуги, права інтелектуальної власності, кошти (гроші). В залежності від виду зовнішньоекономічних правовідносин ці складові самі по собі можуть бути об'єктами зовнішньоекономічної діяльності.

Стаття 4 Закону України «Про зовнішньоекономічну діяльність» дає приблизний перелік видів зовнішньоекономічної діяльності. До цього переліку входить:

- 1) експорт та імпорт товарів, капіталів та робочої сили;
- 2) надання суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності України послуг іноземним суб'єктам господарської діяльності, в тому числі: виробничих, транспортно-експедиційних, страхових, консультаційних, маркетингових, експортних, посередницьких, брокерських, агентських, консигнаційних, управлінських, облікових, аудиторських, юридичних, туристських та інших, що прямо і виключно не заборонені законами України; надання вищезазначених послуг іноземними суб'єктами господарської діяльності суб'єктам зовнішньоекономічної діяльності України;

³¹ Частина 5 статті 139 Господарського кодексу України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/436-15>

³² Частина 6 статті 139 Господарського кодексу України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/436-15>

3) наукова, науково-технічна, науково-виробнича, виробнича, навчальна та інша кооперація з іноземними суб'єктами господарської діяльності; навчання та підготовка спеціалістів на комерційній основі;

4) міжнародні фінансові операції та операції з цінними паперами у випадках, передбачених законами України;

5) кредитні та розрахункові операції між суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності та іноземними суб'єктами господарської діяльності; створення суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності банківських, кредитних та страхових установ за межами України; створення іноземними суб'єктами господарської діяльності зазначених установ на території України у випадках, передбачених законами України;

6) спільна підприємницька діяльність між суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності та іноземними суб'єктами господарської діяльності, що включає створення спільних підприємств різних видів і форм, проведення спільних господарських операцій та спільне володіння майном як на території України, так і за її межами;

7) підприємницька діяльність на території України, пов'язана з наданням ліцензій, патентів, ноу-хау, торговельних марок та інших нематеріальних об'єктів власності з боку іноземних суб'єктів господарської діяльності; аналогічна діяльність суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності за межами України;

8) організація та здійснення діяльності в галузі проведення виставок, аукціонів, торгів, конференцій, симпозіумів, семінарів та інших подібних заходів, що здійснюються на комерційній основі, за участю суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності; організація та здійснення оптової, консигнаційної та роздрібної торгівлі на території України за іноземну валюту у передбачених законами України випадках;

9) товарообмінні (бартерні) операції та інша діяльність, побудована на формах зустрічної торгівлі між суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності та іноземними суб'єктами господарської діяльності;

10) орендні, в тому числі лізингові, операції між суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності та іноземними суб'єктами господарської діяльності;

11) операції по придбання, продажу та обміну валюти на валютних аукціонах, валютних біржах та на міжбанківському валютному ринку;

12) роботи на контрактній основі фізичних осіб України з іноземними суб'єктами господарської діяльності як на території України, так і за її межами; роботи іноземних фізичних осіб на контрактній оплатній основі з суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності як на території України, так і за її межами;

13) інші види зовнішньоекономічної діяльності, не заборонені прямо і у виключній формі законами України.

Пам'ятаючи, що як предмет правового регулювання і зовнішньоекономічна діяльність, в цілому, і кожний із її видів, зокрема, постають перед нами у вигляді суспільних відносин, з'ясуємо що є об'єктом зовнішньоекономічних правовідносин в кожному із видів зовнішньоекономічної діяльності, згаданому в статті 4 вищезазначеного закону. При цьому маємо пам'ятати, що Закон України «Про зовнішньоекономічну діяльність» приймався у квітні 1991 року, коли Україна ще перебувала в складі Радянського Союзу з його адміністративно-командною економікою, і тому багато положень цього закону, які, на жаль до цього часу не скасовані та не змінені, не відповідає сучасним умовам ринкової економіки, що будується в Україні, а деякі положення на практиці не застосовуються і є, по суті, так званими «мертвими» нормами.

Так, в абзаці другому частини першої статті 4 вищезгаданого закону зазначено такий вид зовнішньоекономічної діяльності, як *«експорт та імпорт товарів, капіталів та робочої сили»*. Проте, подальший аналіз цього, так би мовити, виду діяльності демонструє, що, насправді мова йде про досить різнопланові групи зовнішньоекономічних правовідносин. Розглянемо кожну з них.

Об'єкти експорту/імпорту товарів

Згідно з абзацом десятим статті 1 Закону України «Про зовнішньоекономічну діяльність» *«експорт (експорт товарів) - продаж товарів українськими суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності іноземним суб'єктам господарської діяльності (у тому числі з оплатою в негрошовій формі) з вивезенням або без вивезення цих товарів через митний кордон України».*

Згідно з абзацом чотирнадцятим тієї самої статті *«імпорт товарів - купівля (у тому числі з оплатою в негрошовій формі) українськими суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності в іноземних суб'єктів господарської діяльності товарів з ввезенням або без ввезення цих товарів на територію України, включаючи купівлю товарів, призначених для власного споживання установами та організаціями України, розташованими за її межами».*

Згідно з абзацом сорок дев'ятим зазначеної вище статті *«товар - будь-яка продукція, послуги, роботи, права інтелектуальної власності та інші немайнові права, призначені для продажу (оплатної передачі)».*

У визначені як експорту, так і імпорту товарів треба звернути увагу на ту обставину, що допускається оплата товарів грошима або оплата не в негрошовій формі, тобто обмін товарів на інші товари (обмін товарами називають також бартером).

Таким чином, у випадку, якщо при імпорті або експорті товарів передбачається (у відповідному зовнішньоекономічному договорі) оплата товару грошима, то об'єктами зовнішньоекономічних правовідносин виступають одночасно товари і гроші: тобто одна сторона (покупець) вступає в данні правовідносини заради товару, а інша сторона (продавець) вступає у відповідні правовідносини заради грошей. І тоді згідно із статтею 655 Цивільного кодексу України *«1. За договором купівлі-продажу одна сторона (продавець) передає або зобов'язується передати майно (товар) у власність*

другій стороні (покупцеві), а покупець приймає або зобов'язується прийняти майно (товар) і сплатити за нього певну грошову суму».

У випадку, якщо при імпорті або експорті товарів передбачається (у відповідному зовнішньоекономічному договорі) оплата товару в негрошовій формі (тобто обмін товарами), то об'єктами таких зовнішньоекономічних правовідносин виступають одночасно товари, якими обмінюються сторони відповідного договору міни (бартеру). Так, наприклад, одна сторона вступає у відповідні правовідносини заради мінеральних добрив, а друга сторона вступає у відповідні правовідносини заради зерна пшениці. І тоді згідно із статтею 715 Цивільного кодексу України *«1. За договором міни (бартеру) кожна із сторін зобов'язується передати другій стороні у власність один товар в обмін на інший товар. 2. Кожна із сторін договору міни є продавцем того товару, який він передає в обмін, і покупцем товару, який він одержує взамін».*

Таким чином, можна прийти до висновку, що відносини з імпорту або експорту товарів складаються на підставі договорів купівлі продажу або міни товарів і, в принципі, діяльність з імпорту та експорту товарів є тим видом зовнішньоекономічних правовідносин, який називається міжнародною торгівлею (товарами та послугами). Об'єктами правовідносин з імпорту та експорту товарів, тобто тими суспільними благами, з приводу яких складаються ці правовідносини, виступає будь-яка продукція, послуги, роботи, права інтелектуальної власності та майнові та немайнові права, гроші.

Друга обставина, на яку треба звернути увагу, полягає в тому, що згідно з абзацом десятим статті 1 Закону України «Про зовнішньоекономічну діяльність» експортом товарів може називатися продаж українським продавцем товарів іноземному покупцю за гроші (або в обмін на інші товари) без вивезення цих товарів через митний кордон України. Так само згідно з абзацом чотирнадцятим тієї самої статті імпортом товарів може називатись

купівля українським покупцем товарів у іноземного продавця за гроші (або в обмін на інші товари) без ввезення цих товарів на територію України.

Ця обставина, на перший погляд, суперечить положенню частини 1 статті 377 Господарського кодексу України, згідно з яким *«зовнішньоекономічною діяльністю суб'єктів господарювання є господарська діяльність, яка в процесі її здійснення потребує перетинання митного кордону України майном, зазначеним у частині першій статті 139 цього Кодексу...»*. Так, наприклад, якщо експорт товарів може мати місце без вивезення цих товарів через митний кордон України (а це трапляється при експорті послуг/робіт та прав інтелектуальної власності) і при цьому все ж таки є видом зовнішньоекономічної діяльності, то, може здатися, що зовнішньоекономічна діяльність може здійснюватись і без перетинання майном митного кордону України, але це не так.

У цьому зв'язку, по-перше, треба зауважити, що в зазначених положеннях статті 1 Закону України «Про зовнішньоекономічну діяльність» мова йде про вивезення або ввезення товарів на територію України. В статті 139 Господарського кодексу України мова йде про перетинання кордону майном. Поняття «ввезення/вивезення» та «перетинання» не є тотожними. Поняття «перетинання митного кордону» є ширшим, ніж поняття «ввезення на територію України» та «вивезення за межі України».

Термін «ввезення» або «вивезення» передбачає фізичне переміщення товару (як певної субстанції матеріального світу) через митний кордон України засобами та способами, передбаченими статтею 186 Митного кодексу України, а саме авіаційним, водним, автомобільним, залізничним, трубопровідним транспортом, а також лініями електропередачі у вантажних відправленнях, у міжнародних поштових відправленнях, у міжнародних експрес-відправленнях тощо з проходженням митного контролю, що здійснюється відповідними органами Державної фіскальної служби України у відповідних пунктах пропуску. Згідно з абзацом сорок дев'ятим статті 1 Закону України «Про зовнішньоекономічну діяльність» товаром вважається

не тільки продукція, тобто певна субстанція матеріального світу, але й, наприклад, послуги³³, які, безумовно, не можна ввезти або вивезти авіаційним, водним, автомобільним, залізничним, трубопровідним транспортом чи лініями електропередачі. Але послуги, які надаються іноземцю, роботи, які виконуються для іноземців, вважаються такими, що перетинають відповідний митний кордон і обліковуються згідно з нормами міжнародного права і національного законодавства певних країн відповідно як експорт/імпорт послуг. Таким чином, треба мати на увазі, що поняття «перетинання митного кордону» охоплює собою поняття «переміщення через митний кордон» та поняття «ввезення на територію України» чи «вивезення за межі України».

По-друге, треба пам'ятати, що, як уже зазначалося вище, при експорті/імпорті товарів об'єктом правовідносин одночасно виступає і товар, і гроші, які мають бути сплачені за цей товар згідно із відповідним зовнішньоекономічним договором купівлі продажу. І нехай, скажімо, при експорті товар не буде вивозитись за межі території України, але гроші за цей товар згідно з відповідним зовнішньоекономічним договором купівлі-продажу мають бути сплачені та зараховані на рахунок відповідного українського експортера, тобто перетнути митний кордон України. Гроші згідно зі статтею 139 Господарського кодексу України охоплюються поняттям «майно» і, таким чином, перетин майном митного кордону України, про який йде мова в частині 1 статті 377 Господарського кодексу України, так чи інакше відбувається.

Схожа ситуація складається і при здійсненні операції міни товарів (бартеру). Так, згідно зі статтею 2 Закону України «Про регулювання товарообмінних (бартерних) операцій у галузі зовнішньоекономічної діяльності» *«1. Товари, що імпортуються за бартерним договором, підлягають ввезенню на митну територію України у строки, зазначені в*

³³ У міжнародному праві і в багатьох нормативно-правових актах України поняття «роботи» охоплюється поняттям «послуги»

такому договорі, але не пізніше 180 календарних днів з дати митного оформлення (дати оформлення митної декларації на експорт) товарів, що фактично експортовані за бартерним договором, а в разі експорту за бартерним договором робіт і послуг - з дати підписання акта або іншого документа, що засвідчує виконання робіт, надання послуг. Датою ввезення товарів за бартерним договором на митну територію України вважається дата їх митного оформлення (дата оформлення митної декларації на імпорту), а в разі імпорту за бартерним договором робіт або послуг - дата підписання акта або іншого документа, що засвідчує виконання робіт, надання послуг».

Тому перетинання майном митного кордону України в будь-якому випадку є невід'ємним елементом зовнішньоекономічної діяльності і слугує кваліфікуючою ознакою зовнішньоекономічної діяльності.

Якщо ж уявити собі теоретично таку абстрактну ситуацію, де за певним договором купівлі-продажу товару не передбачається перетинання митного кордону України ні товаром, ні грошима, то тоді, з точки зору теорії права такі суспільні відносини просто не будуть кваліфікуватися та обліковуватись як зовнішньоекономічні.

У цьому зв'язку треба зауважити, що слова абзацу чотирнадцятого статті 1 Закону України «Про зовнішньоекономічну діяльність» про «*купівлю товарів, призначених для власного споживання установами та організаціями України, розташованими за її межами*» не відповідають положенням корпоративного права економічно розвинутих країн³⁴ (або просто недостатньо зрозуміло сформульовані). Українських суб'єктів господарювання, розташованих за межами України, просто не може бути³⁵.

³⁴ Термін «економічно розвинуті країни», який вживається в цьому посібнику, є досить умовним і на загал означає найбільш економічно конкурентоспроможні країни, список яких можна знайти на 320 сторінці Звіту про глобальну конкурентоспроможність за 2017-2018 роки, підготовленого міжнародною організацією «Світовий економічний форум», на вебсайті <http://www3.weforum.org/docs/GCR2017-2018/05FullReport/TheGlobalCompetitivenessReport2017%E2%80%932018.pdf>

³⁵ Єдиними установами України, розташованими за її межами, можуть вважатися дипломатичні установи України, бо, як відомо, територія дипломатичних установ України в інших країнах вважається українською територією. Але дипломатичні установи є державними органами і згідно зі статтею 8 Господарського кодексу України не можуть бути суб'єктами господарювання, і, відповідно, згідно з частиною 1 статті 377

Адже, якщо український засновник/засновники (включаючи державу) створить і зареєструє у, наприклад, Канаді, корпорацію, то така корпорація буде вважатися канадською корпорацією і відповідно канадським суб'єктом господарювання/зовнішньоекономічних правовідносин, а не українською корпорацією (установою/організацією), розташованою за межами України.

Розглядаючи питання про експорт/імпорт товарів, не можна оминати увагою різницю, яка існує у визначенні поняття «товар» в різних нормативно-правових актах України. Вище в цьому параграфі наводилось визначення поняття «товар», що дається в абзаці сорок дев'ятому статті 1 Закону України «Про зовнішньоекономічну діяльність», як будь-якої продукції, послуг, робіт, прав інтелектуальної власності та інших немайнових прав. В той же час Митний кодекс України в пункті 57 статті 3 визначає товари як *«будь-які рухомі речі, у тому числі ті, на які законом поширено режим нерухомої речі (крім транспортних засобів комерційного призначення), валютні цінності, культурні цінності, а також електроенергія, що переміщується лініями електропередачі»*.

Такий підхід митного законодавства до визначення поняття «товари» пояснюється тим, що воно направлене на регулювання не зовнішньоекономічних відносин, тобто відносин, що складаються між українськими та іноземними суб'єктами господарювання, а на регулювання митних відносин, що складаються, в тому числі, між відповідними суб'єктами господарювання і відповідними державними органами (фіскальними органами), що здійснюють державну митну справу. Державну митну справу згідно зі статтею 7 Митного кодексу України становлять *«встановлені порядок і умови переміщення товарів через митний кордон України, їх митний контроль та митне оформлення, застосування механізмів тарифного і нетарифного регулювання зовнішньоекономічної діяльності, справляння митних платежів, ведення митної статистики,*

обмін митною інформацією, ведення Української класифікації товарів зовнішньоекономічної діяльності, здійснення відповідно до закону державного контролю нехарчової продукції при її ввезенні на митну територію України, запобігання та протидія контрабанді, боротьба з порушеннями митних правил, організація і забезпечення діяльності органів доходів і зборів та інші заходи, спрямовані на реалізацію державної митної політики». Здійснення митного контролю і відповідно митного оформлення державними фіскальними органами можливе по відношенню тільки до таких товарів, які є певними субстанціями матеріального світу, тобто будь-якими рухомими речами (у тому числі ті, на які законом поширено режим нерухомої речі), валютними цінностями, культурними цінностями, електроенергією.

В митному законодавстві товари, які можуть бути об'єктами зовнішньоекономічних правовідносин, або, іншими словами, товари зовнішньоекономічної діяльності, поділені на певні види, тобто класифіковані. Кожному виду товарів присвоєно відповідний код. Поділ товарів зовнішньоекономічної діяльності на види з присвоєнням їм відповідного коду називається Українською класифікацією товарів зовнішньоекономічної діяльності (надалі – «УКТ ЗЕД»). УКТ ЗЕД складається відповідно до положень розділу IV Митного кодексу України на основі Міжнародної конвенції про Гармонізовану систему опису та кодування товарів, що укладена в Брюсселі 14 червня 1983 року, та затверджується Законом України «Про Митний тариф України».

В УКТ ЗЕД товари систематизовано за розділами, групами, товарними позиціями, товарними підпозиціями, найменування і цифрові коди яких уніфіковано з Гармонізованою системою опису та кодування товарів.

Структура десятизнакового цифрового кодового позначення товарів в УКТ ЗЕД включає код групи (перші два знаки), товарної позиції (перші чотири знаки), товарної підпозиції (перші шість знаків), товарної категорії (перші вісім знаків), товарної підкатегорії (десять знаків). Для докладнішої

товарної класифікації використовується сьомий, восьмий, дев'ятий та десятий знаки цифрового коду.

Усі товари зовнішньоекономічної діяльності поділено на 97 груп, які в свою чергу згруповані в 21 розділ:

Розділ I. Живі тварини; продукти тваринного походження;

Розділ II. Продукти рослинного походження;

Розділ III. Жири та олії тваринного або рослинного походження;

Розділ IV. Готові харчові продукти; алкогольні та безалкогольні напої і оцет; тютюн та його замінники;

Розділ V. Мінеральні продукти;

Розділ VI. Продукція хімічної та пов'язаних з нею галузей промисловості;

Розділ VII. Полімерні матеріали, пластмаси та вироби з них; каучук, гума та вироби з них;

Розділ VIII. Шкури необроблені, шкіра вичинена, натуральне та штучне хутро та вироби з них; шорно-сідельні вироби та упряж; дорожні речі, сумки та аналогічні товари; вироби з кишок тварин (крім кетгуту з натурального шовку);

Розділ X. Маса з деревини або з інших волокнистих целюлозних матеріалів; папір або картон, одержані з відходів та макулатури; папір, картон та вироби з них;

Розділ XI. Текстильні матеріали та текстильні вироби;

Розділ XII. Взуття, головні убори, парасольки від дощу та сонця, палиці, стеки, батоги та їх частини; пір'я оброблене і вироби з нього; штучні квіти; вироби з волосся людини;

Розділ XIII. Вироби з каменю, гіпсу, цементу, азбесту, слюди або аналогічних матеріалів; керамічні вироби; скло та вироби із скла;

Розділ XIV. Перли природні або культивовані, дорогоцінне або напівдорогоцінне каміння, дорогоцінні метали, метали, плаковані дорогоцінними металами, та вироби з них; біжутерія; монети;

Розділ XV. Недорогоцінні метали та вироби з них;

Розділ XVI. Машини, обладнання та механізми; електротехнічне обладнання; їх частини; звукозаписувальна та звуковідтворювальна апаратура, апаратура для запису або відтворення телевізійного зображення і звуку, їх частини та приладдя;

Розділ XVII. Засоби наземного транспорту, літальні апарати, плавучі засоби і пов'язані з транспортом пристрої та обладнання;

Розділ XVIII. Прилади та апарати оптичні, фотографічні, кінематографічні, контрольні, вимірювальні, прецизійні, медичні або хірургічні; годинники всіх видів; музичні інструменти; їх частини та приладдя;

Розділ XIX. Зброя, боєприпаси; їх частини та приладдя;

Розділ XX. Різні промислові товари;

Розділ XXI. Твори мистецтва, предмети колекціонування та антикваріат.

Таким чином, коли мова йде про товари, то об'єктом зовнішньоекономічних правовідносин має виступати конкретний вид товару із зазначенням відповідного коду (групи) УКТ ЗЕД.

При переміщенні товарів через митний кордон України у призначених для цього пунктах пропуску відповідні суб'єкти господарювання, за загальним правилом, мають декларувати товар. Декларування товарів здійснюється відповідно до Митного кодексу України та Положення про митні декларації, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 21 травня 2012 р. № 450. Товари при їх декларуванні підлягають класифікації, тобто у відношенні товарів визначаються коди відповідно до класифікаційних групувань, зазначених в УКТ ЗЕД.

Відповідні органи Державної фіскальної служби України поряд з іншими діями, пов'язаних з веденням митної справи, здійснюють контроль правильності класифікації товарів, поданих до митного оформлення, згідно з УКТ ЗЕД, а також забезпечують здійснення статистичного обліку ввезення

на митну територію України, вивезення за її межі і транзиту через її територію товарів. Митна статистика, яка обліковує товари, що переміщуються через митний кордон України, ведеться відповідно до правил, встановлених в розділі XVI Митного кодексу України.

До майна (товару), що фізично не переміщуються через митний кордон України з проходженням митного контролю але перетинає митний кордон України, відносяться послуги.

Послуги, що є об'єктом зовнішньоекономічних правовідносин, визначаються в законодавстві України наступним чином: *«зовнішньоекономічні послуги є товаром, що не проходить митного контролю і на який не оформлюється вантажна митна декларація. Послуги не приймають форму матеріальних об'єктів, на які розповсюджуються права власності. Реалізація послуг та їх виробництво не відокремлені один від одного. Головним у торгівлі послугами є те, що повинна відбутись операція купівлі-продажу, яка охоплює діяльність суб'єктів господарської діяльності України та іноземних суб'єктів господарської діяльності (резидентів та нерезидентів), побудована на взаємовідносинах між ними»*³⁶.

Послуги у зовнішній торгівлі охоплюють гетерогенний спектр нематеріальних продуктів та видів діяльності, що важко відокремлюються від товарів, з якими вони пов'язані в тій чи іншій мірі. Реалізація послуг та їх виробництво невіддільні один від одного. Послуги характеризуються як послуги змінення та послуги маржі.

Послуги змінення виробляються відповідно до попиту та призводять до змін у стані споживачів, вони не належать окремим об'єктам, на які може бути встановлено право власності, та не продаються окремо від їх виробництва. На той час, коли їх виробництво закінчено, вони мають бути

³⁶ Пункт 3 Класифікації зовнішньоекономічних послуг (КЗЕП), затвердженої наказом Державного комітету статистики України № 69 від 27.02.2013. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ukrstat.org/uk/norm_doc/2013/69/69_2013.htm

надані споживачеві. Зміни, що зазнає споживач, а виробник прагне досягти, можуть приймати такі форми:

1. Зміни в стані товару, що належить споживачу: виробник послуги працює безпосередньо з товаром, що належить споживачу, в результаті товар зазнає змін за рахунок транспортування, очистки, ремонту тощо.

2. Зміни у фізичному стані людини: виробник послуги надає послуги споживачу, в результаті покращується його фізичний стан, наприклад, надання житла, медичні або хірургічні методи лікування, заходи щодо покращення зовнішнього вигляду тощо.

3. Зміни в психічному стані людей: послуги освіти, інформації, поради, розваги або індивідуальні послуги.

Зміни можуть бути тимчасовими або постійними. Так, наприклад, надання медичних чи освітніх послуг може призвести до незворотних змін у стані споживача, вигоди від яких можуть бути отримані протягом багатьох років. З іншого боку, участь у футбольному матчі є тимчасовою зміною. В цілому такі зміни, як результат споживання послуги, слід сприймати як поліпшення, оскільки послуги виробляються на вимогу споживачів.

Послуги маржі утворюються в результаті допомоги однієї інституційної одиниці двом іншим інституційним одиницям. Така допомога відбувається під час операцій купівлі-продажу та руху товарів або фінансових активів, при зміні форми власності на товари. Послуги маржі подібні до послуг змінення в тому, що вони також не є окремими об'єктами, на які може бути встановлене право власності. Вони не можуть бути продані окремо від їх виробництва на той час, коли їх виробництво закінчено, вони мають бути надані споживачам.

Генеральна угода про торгівлю послугами (ГАТС) – перший звіт положень і норм в області міжнародної торгівлі послугами, що мають юридичну силу та прийняті на міжнародному рівні. Згідно з ГАТС визначення «*надання (поставка) послуги*» включає *виробництво, розподіл, збут, продаж та поставку такої послуги. У ГАТС торгівля послугами визначається як поставка послуги:*

- з території одного члена Світової організації торгівлі (СОТ) на територію будь-якого іншого члена;
- на території одного члена СОТ споживачу послуг іншого члена;
- постачальником послуг одного члена СОТ шляхом комерційної присутності на території будь-якого іншого члена;
- постачальником послуг одного члена СОТ завдяки присутності фізичних осіб члена СОТ на території будь-якого іншого члена СОТ.

Способи поставки послуг згідно з ГАТС визначаються, беручи до уваги місце знаходження постачальника і споживача на момент надання послуги з урахуванням їхньої резидентної належності або країни походження»³⁷.

Ці способи позначаються так:

Спосіб 1. Транскордонне надання. Постачальник і споживач залишаються на території своїх відповідних країн. Послуга поставляється «з території одного члена на територію будь-якого іншого члена». Цей спосіб подібний до торгівлі товарами, коли продукт поставляється через національний кордон, а споживач і постачальник залишаються на території своїх країн. Наприклад, юридична фірма може надавати клієнту юридичні консультації по телефону, лікар може ставити діагноз пацієнту електронною поштою або постачальник фінансових послуг може надавати транскордонно послуги з управління портфелем активів або брокерські послуги...

Спосіб 2. Споживання за кордоном. Споживач споживає ту або іншу послугу за межами своєї країни. Послуга поставляється «на території одного члена споживачеві послуг будь-якого іншого члена», це означає, що або споживач, або його майно перебувають за кордоном. Типовими прикладами в цьому плані є туристська діяльність, така як відвідування музеїв і театрів, виїзд за кордон для лікування або вивчення іноземних мов. Сюди також

³⁷ Пункт 1.2 Методологічних положень зі статистики зовнішньої торгівлі послугами, затверджених наказом Державної служби статистики України від 07.03.2013 № 58. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ukrstat.org/uk/norm_doc/2014/58/58_2014.htm

відносяться послуги з ремонту суден за кордоном, коли за кордон переміщується або там знаходиться тільки майно споживача...

Спосіб 3. Комерційна присутність. Постачальники послуг створюють (або купують) філію, відділення або комерційне представництво на території іншої країни, через які вони надають свої послуги. Комерційна присутність на іноземному ринку охоплює не тільки юридичних осіб у суворому юридичному сенсі, але й інших юридичних суб'єктів, що мають деякі загальні ознаки, такі як представництва та відділення. Наприклад, фінансові послуги, надані відділенням або філією іноземного банку, послуги з лікування, надані лікарнею, або послуги з освіти, надані закладом, що знаходиться в іноземній власності. ...

Спосіб 4. Присутність фізичних осіб. Фізична особа (або сам постачальник послуги, якщо він/вона є самозайнятим робітником, або його/її найманий працівник) присутній за кордоном для надання послуги. Спосіб присутності фізичних осіб використовується, коли будь-яка окрема особа тимчасово присутня на території країни, яка не є його рідною країною, для надання комерційної послуги.

Спосіб 4 охоплює таких осіб:

- постачальників контрактних послуг, будь то наймані працівники іноземного постачальника послуг або самостійно зайняті робітники;
- співробітників, відряджених у рамках внутрішньокорпоративного службового перевodu, та іноземних працівників, безпосередньо найнятих створеними за кордоном компаніями;
- продавців послуг, що в'їжджають на територію країни, що їх приймає, для встановлення договірних відносин у рамках контракту на надання послуг, або осіб, відповідальних за встановлення комерційної присутності...

«За останні роки значення зовнішньої торгівлі послугами для розвитку економіки значно зростає. Україна цілеспрямовано проводить політику щодо інтеграції в європейське співтовариство, прагне зміцнювати свої зовнішньоекономічні зв'язки з усіма країнами. Підвищення ролі послуг

зумовлено успіхами в розвитку транспортних систем, різного характеру технологій, фінансової та страхової діяльності тощо. Більшого значення набувають такі послуги, як проектно-конструкторські, будівельні та монтажні роботи, підготовка програмного забезпечення і технічного обслуговування, маркетинг та ін.»³⁸.

У цьому зв'язку в Україні була розроблена Класифікація зовнішньоекономічних послуг (КЗЕП), яка визначає перелік категорій послуг, за якими проводиться державне статистичне спостереження щодо зовнішньої торгівлі послугами. Ця класифікація розроблена відповідно до статей 22, 23 Закону України «Про зовнішньоекономічну діяльність», статей 8, 12, 13, 14 Закону України «Про державну статистику» та рекомендацій Керівництва із статистики міжнародної торгівлі послугами статистичного відділу ООН і затверджена наказом Державного комітету статистики України від 27.02.2013 № 69. Класифікація зовнішньоекономічних послуг адаптована до Розширеної класифікації послуг платіжного балансу шостого видання «Керівництва зі складання платіжного балансу», розробленого Міжнародним валютним фондом. Ведення Класифікації зовнішньоекономічних послуг здійснює Державна статистична служба України.

Класифікація зовнішньоекономічних послуг визначає перелік категорій послуг, за якими проводиться державне статистичне спостереження щодо зовнішньої торгівлі послугами з метою одержання всебічної та вичерпної статистичної інформації про зовнішню торгівлю послугами для потреб складання зовнішньоторговельного та платіжного балансів України, а також оцінки розвитку економічних взаємовідносин України з іншими країнами світу. Дана класифікація містить у собі види послуг, які використовуються у звітності, системі обліку та статистиці експорту-імпорту послуг.

³⁸ Пункт 1 Класифікації зовнішньоекономічних послуг (КЗЕП), затвердженої наказом Державного комітету статистики України № 69 від 27.02.2013. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ukrstat.org/uk/norm_doc/2013/69/69_2013.htm

Об'єктами класифікації у КЗЕП є послуги у зовнішньоекономічній діяльності.

За структурою Класифікація зовнішньоекономічних послуг складається з трьох блоків даних: коду послуги, який має ієрархічну систему класифікації та систему кодування з використанням цифрового коду, найменування послуги та її опису.

Загальне кодове позначення об'єктів Класифікації зовнішньоекономічних послуг має вигляд: XX.XX.XX,

де: XX - розділ

XX.XX - підрозділ

XX.XXY - довідкова стаття при зазначенні послуг окремих підрозділів

XX.XX.XX - клас

XX.XX.XXY - довідкова стаття при зазначенні послуг окремих класів

Довідкові статті при зазначенні окремих класів та підрозділів мають літерне позначення Y (літери латинської абетки від a до d)

Структура Класифікації зовнішньоекономічних послуг складається з розділів, підрозділів і класів послуг (без врахування довідкових статей), серед яких слід виділити наступне:

01. Послуги з переробки матеріальних ресурсів;

01.01. Послуги для переробки товарів у внутрішній економіці;

01.01.01. Послуги з переробки давальницької сировини у внутрішній економіці;

01.01.02. Послуги з переробки давальницької сировини у сфері військово-промислового комплексу у внутрішній економіці;

01.02. Послуги для переробки товарів за кордоном;

01.02.01. Послуги з переробки давальницької сировини;

01.02.02. Послуги з переробки давальницької сировини у сфері військово-промислового комплексу за кордоном;

02. Послуги з ремонту та технічного обслуговування, що не віднесені до інших категорій;

- 02.01. Ремонт машин та устаткування;
- 02.01.01. Ремонт верстатів та механічного устаткування;
- 02.01.02. Ремонт освітлювального та іншого електроустаткування;
- 02.01.03. Ремонт оптичного та фотографічного устаткування;
- 02.01.04. Ремонт медичного, хірургічного та ортопедичного устаткування;
- 02.01.05. Ремонт сільськогосподарських машин;
- 02.01.06. Ремонт інших машин загального призначення;
- 02.02. Капітальний ремонт транспортних засобів;
- 02.02.01. Капітальний ремонт морських та річкових суден;
- 02.02.02. Капітальний ремонт повітряних суден, літаків, космічних апаратів;
- 02.02.03. Капітальний ремонт залізничних локомотивів та іншого рухомого складу;
- 02.02.04. Капітальний ремонт автомобільного транспорту;
- 02.02.05. Капітальний ремонт іншого транспорту та транспортних засобів;
- 02.03. Поточний ремонт та технічне обслуговування транспортних засобів;
- 02.03.01. Послуги з технічного обслуговування та поточного ремонту морських транспортних засобів;
- 02.03.02. Послуги з технічного обслуговування та поточного ремонту водних транспортних засобів;
- 02.03.03. Послуги з технічного обслуговування та поточного ремонту повітряних транспортних засобів;
- 02.03.04. Послуги з технічного обслуговування та поточного ремонту космічних транспортних засобів;
- 02.03.05. Послуги з технічного обслуговування та поточного ремонту залізничних транспортних засобів;
- 02.03.06. Ремонт та технічне обслуговування автомобілів;

- 02.04. Ремонт апаратури, побутових приладів та інструментів;
 - 02.04.01. Ремонт побутових приладів;
 - 02.04.02. Ремонт годинників та музичних інструментів;
 - 02.04.03. Ремонт канцелярських та електро-обчислювальних машин;
 - 02.04.04. Ремонт контрольно-вимірювальних приладів;
 - 02.04.05. Ремонт електророзподільної та контрольної апаратури;
 - 02.04.06. Ремонт апаратури для трансляції та ретрансляції;
 - 02.04.07. Ремонт апаратури для відтворення звуку та зображення;
 - 02.04.08. Ремонт іншої апаратури, побутових приладів та інструментів;
- 02.05. Ремонт двигунів, генераторів і трансформаторів;
- 02.06. Ремонт та технічне обслуговування машин спеціального призначення, військової техніки, зброї та боєприпасів;
- 02.07. Ремонт інших товарів;
- 03. Транспортні послуги;
 - 03.01. Послуги морського транспорту;
 - 03.01.01. Послуги пасажирського морського транспорту;
 - 03.01.02. Послуги вантажного морського транспорту;
 - 03.01.03. Транспортно-експедиційні послуги морського транспорту;
 - 03.01.04. Послуги, пов'язані з забезпеченням морської транспортної інфраструктури;
 - 03.01.05. Послуги агентування та фрахтування морського флоту;
 - 03.02. Послуги річкового транспорту;
 - 03.02.01. Послуги пасажирського річкового транспорту;
 - 03.02.02. Послуги вантажного річкового транспорту;
 - 03.02.03. Транспортно-експедиційні послуги річкового транспорту;
 - 03.02.04. Послуги, пов'язані з забезпеченням річкової транспортної інфраструктури;
 - 03.02.05. Послуги агентування та фрахтування річкового флоту;
 - 03.03. Послуги повітряного транспорту;
 - 03.03.01. Послуги пасажирського повітряного транспорту;

- 03.03.02. Послуги вантажного повітряного транспорту;
- 03.03.03. Транспортно-експедиційні послуги повітряного транспорту;
- 03.03.04. Послуги, пов'язані з забезпеченням повітряної транспортної інфраструктури;
- 03.03.05. Послуги агентування та фрахтування повітряного флоту;
- 03.04. Послуги космічного транспорту;
- 03.05. Послуги залізничного транспорту;
- 03.05.01. Послуги пасажирського залізничного транспорту;
- 03.05.02. Послуги вантажного залізничного транспорту;
- 03.05.03. Транспортно-експедиційні послуги залізничного транспорту;
- 03.05.04. Послуги, пов'язані з забезпеченням залізничної транспортної інфраструктури;
- 03.06. Послуги автомобільного транспорту;
- 03.06.01. Послуги пасажирського автомобільного транспорту;
- 03.06.02. Послуги вантажного автомобільного транспорту;
- 03.06.03. Транспортно-експедиційні послуги автомобільного транспорту;
- 03.06.04. Послуги, пов'язані з забезпеченням автомобільної транспортної інфраструктури;
- 03.07. Послуги трубопровідного транспорту;
- 03.07.01. Послуги, пов'язані з транспортуванням нафти та нафтопродуктів;
- 03.07.02. Послуги, пов'язані з транспортуванням газу;
- 03.07.03. Послуги, пов'язані з транспортуванням води;
- 03.07.04. Послуги, пов'язані з транспортуванням аміаку;
- 03.07.05. Послуги інших видів трубопровідного транспорту;
- 03.08. Передача електроенергії;
- 03.09. Інші допоміжні та додаткові транспортні послуги;
- 03.09.01. Послуги транспортного оброблення вантажів;
- 03.09.02. Послуги збереження вантажів та складування;

- 03.09.03. Послуги пакування вантажів;
- 03.09.04. Послуги оформлення документів відповідно до митних вимог;
- 03.09.05. Інші транспортні послуги;
- 03.10. Послуги поштової та кур'єрської служби;
- 03.10.01. Послуги поштової служби;
- 03.10.02. Послуги кур'єрської служби;
- 04. Послуги, пов'язані з подорожами;
- 04.01. Послуги під час відряджень, ділових переговорів;
- 04.01.01. Послуги, пов'язані з проживанням під час відрядження;
- 04.01.02. Послуги, пов'язані з харчуванням під час відрядження;
- 04.01.03. Місцеві транспортні послуги в період відрядження;
- 04.01.04. Послуги турагенцій та туроператорів, що організовували перебування під час відрядження;
- 04.02. Послуги, надані сезонним робітникам та працівникам прикордонних районів;
- 04.02.01. Послуги, пов'язані з проживанням сезонних робітників;
- 04.02.02. Послуги, пов'язані з харчуванням сезонних робітників;
- 04.02.03. Місцеві транспортні послуги, надані сезонним робітникам;
- 04.02.04. Послуги турагенцій та туроператорів, що надавали послуги сезонним робітникам та працівникам прикордонних регіонів;
- 04.03. Послуги під час інших ділових подорожей;
- 04.03.01. Послуги, пов'язані з проживанням під час ділової подорожі;
- 04.03.02. Послуги, пов'язані з харчуванням під час ділової подорожі;
- 04.03.03. Місцеві транспортні послуги під час ділової подорожі;
- 04.03.04. Послуги турагенцій та туроператорів, що організовували ділову подорож;
- 04.04. Послуги, пов'язані з освітньою подорожжю;
- 04.04.01. Послуги, пов'язані з проживанням під час навчання;
- 04.04.02. Послуги, пов'язані з харчуванням під час навчання;
- 04.04.03. Місцеві транспортні послуги під час навчання;

04.04.04. Послуги з освіти;

04.04.05. Послуги турагенцій та туроператорів, що організовували освітню подорож;

04.05. Послуги, пов'язані з подорожжю з оздоровчою метою;

04.05.01. Послуги, пов'язані з проживанням під час оздоровлення;

04.05.02. Послуги, пов'язані з харчуванням під час оздоровлення;

04.05.03. Місцеві транспортні послуги під час оздоровлення;

04.05.04. Послуги лікувальних закладів та інші послуги у сфері охорони здоров'я;

04.05.05. Послуги турагенцій та туроператорів, які проводили організацію оздоровчої подорожі;

04.06. Туристичні послуги;

04.06.01. Послуги турагенцій та туроператорів, які проводили організацію туристичної поїздки;

04.06.02. Послуги гідів та екскурсководів;

04.06.03. Послуги, пов'язані з проживанням туристів або відпочиваючих;

04.06.04. Послуги, пов'язані з харчуванням туристів або відпочиваючих;

04.06.05. Місцеві транспортні послуги, які одержували туристи або відпочиваючі;

04.07. Послуги під час інших особистих подорожей;

04.07.01. Послуги, пов'язані з проживанням під час особистої подорожі;

04.07.02. Послуги, пов'язані з харчуванням під час особистої подорожі;

04.07.03. Місцеві транспортні послуги під час особистої подорожі;

05. Послуги з будівництва;

05.01. Будівництво за кордоном;

05.01.01. Послуги, пов'язані із знесенням будівель і земляними роботами;

05.01.02. Послуги, пов'язані з бурінням та свердлінням;

05.01.03. Інші послуги з підготовчих до будівництва робіт;

- 05.01.04. Послуги, пов'язані з будівництвом будівель;
- 05.01.05. Послуги, пов'язані з будівництвом доріг;
- 05.01.06. Послуги, пов'язані з будівництвом залізниць;
- 05.01.07. Послуги, пов'язані з будівництвом злітно-посадкових смуг;
- 05.01.08. Послуги, пов'язані з будівництвом морських та річкових споруд;
- 05.01.09. Послуги з реконструкції, реставрації та ремонту будівель;
- 05.01.10. Послуги з реконструкції, реставрації та ремонту доріг, залізниць та злітно-посадкових смуг;
- 05.01.11. Інші послуги, пов'язані з будівельними роботами;
- 05.01.12. Послуги, пов'язані з електро-монтажними роботами;
- 05.01.13. Послуги, пов'язані з монтажними роботами;
- 05.01.14. Послуги, пов'язані з ізоляційними роботами;
- 05.01.15. Послуги, пов'язані з санітарно-технічними роботами;
- 05.01.16. Інші послуги, пов'язані з обладнанням будівель;
- 05.01.17. Послуги, пов'язані зі штукатурними роботами;
- 05.01.18. Послуги, пов'язані зі столярними роботами;
- 05.01.19. Послуги з покриття підлоги і стін;
- 05.01.20. Послуги з фарбування та скління;
- 05.01.21. Послуги, пов'язані з декоративними роботами;
- 05.01.22. Інші послуги, пов'язані з роботами із завершення будівництва;
- 05.01.23. Послуги, пов'язані з орендою устаткування для будівництва;
- 05.02. Будівництво у внутрішню економіку;
- 05.02.01. Послуги, пов'язані зі знесенням будівель і земляними роботами;
- 05.02.02. Послуги, пов'язані з бурінням та свердлінням;
- 05.02.03. Інші послуги з підготовчих до будівництва робіт;
- 05.02.04. Послуги, пов'язані з будівництвом будівель;
- 05.02.05. Послуги, пов'язані з будівництвом доріг;
- 05.02.06. Послуги, пов'язані з будівництвом залізниць;

- 05.02.07. Послуги, пов'язані з будівництвом злітно-посадкових смуг;
- 05.02.08. Послуги, пов'язані з будівництвом морських та річкових споруд;
- 05.02.09. Послуги з реконструкції, реставрації та ремонту будівель;
- 05.02.10. Послуги з реконструкції, реставрації та ремонту доріг, залізниць та злітно-посадкових смуг;
- 05.02.11. Інші послуги, пов'язані з будівельними роботами;
- 05.02.12. Послуги, пов'язані з електро-монтажними роботами;
- 05.02.13. Послуги, пов'язані з монтажними роботами;
- 05.02.14. Послуги, пов'язані з ізоляційними роботами;
- 05.02.15. Послуги, пов'язані з санітарно-технічними роботами;
- 05.02.16. Інші послуги, пов'язані з обладнанням будівель;
- 05.02.17. Послуги, пов'язані зі штукатурними роботами;
- 05.02.18. Послуги, пов'язані зі столярними роботами;
- 05.02.19. Послуги з покриття підлоги і стін;
- 05.02.20. Послуги з фарбування та скління;
- 05.02.21. Послуги, пов'язані з декоративними роботами;
- 05.02.22. Інші послуги, пов'язані з роботами із завершення будівництва;
- 05.02.23. Послуги, пов'язані з орендою устаткування для будівництва;
- 06. Послуги зі страхування;
- 06.01. Послуги зі страхування життя;
- 06.02. Послуги пенсійного забезпечення;
- 06.03. Послуги з обов'язкового соціального страхування;
- 06.04. Послуги зі страхування вантажів та багажу;
- 06.05. Послуги зі страхування транспорту;
- 06.06. Інші послуги з прямого страхування;
- 06.07. Послуги з перестрахування;
- 06.08. Допоміжні послуги зі страхування;
- 07. Послуги, пов'язані з фінансовою діяльністю;
- 07.01. Фінансові послуги, сплачені напряму;

- 07.01.01. Послуги центральних банків;
- 07.01.02. Послуги представництв фінансових компаній;
- 07.01.03. Послуги інших фінансових органів;
- 07.02. Інші послуги фінансового посередництва;
 - 07.02.01. Фінансовий лізинг;
 - 07.02.02. Послуги з надання кредитів;
 - 07.02.03. Послуги з надання депозитів;
 - 07.02.04. Послуги інших видів фінансового посередництва, що не віднесені до інших категорій;
- 07.03. Допоміжні послуги у сфері фінансової діяльності;
 - 07.03.01. Послуги з управління фінансовими ринками;
 - 07.03.02. Послуги з управління портфелями цінних паперів;
 - 07.03.03. Послуги, пов'язані з іншими видами допоміжної діяльності в галузі фінансів;
- 07.04. Послуги з фінансового посередництва, що обчислюються непрямым шляхом;
- 08. Роялті та інші послуги, пов'язані з використанням інтелектуальної власності;
 - 08.01. Послуги франшизи та використання торгової марки;
 - 08.02. Послуги, пов'язані з ліцензійною діяльністю;
 - 08.02.01. Ліцензії на використання результатів наукових досліджень та розробок;
 - 08.02.02. Ліцензії на програмне забезпечення;
 - 08.02.03. Ліцензії на аудіовізуальні продукти;
 - 08.02.04. Інші ліцензійні послуги;
 - 08.03. Послуги, пов'язані з патентною діяльністю;
 - 08.04. Інші роялті;
- 09. Послуги у сфері телекомунікації, комп'ютерні та інформаційні послуги;
 - 09.01. Телекомунікаційні послуги;

- 09.01.01. Послуги мережі загального користування;
- 09.01.02. Послуги операторів-ліцензіантів;
- 09.01.03. Послуги операторів мобільного зв'язку;
- 09.02. Комп'ютерні послуги;
- 09.02.01. Послуги, пов'язані із створенням програмного забезпечення;
- 09.02.02. Послуги з оброблення даних;
- 09.02.03. Послуги, пов'язані з роботою з базами даних;
- 09.02.04. Інші комп'ютерні послуги;
- 09.02.05. Послуги з технічного обслуговування та ремонту комп'ютерної та офісної техніки;
- 09.03. Інформаційні послуги;
- 09.03.01. Послуги інформаційних агентств;
- 09.03.02. Консультаційні послуги з питань інформатизації;
- 09.03.03. Інші інформаційні послуги;
- 10. Ділові послуги;
- 10.01. Послуги дослідження та розробки;
- 10.01.01. Послуги, що виконуються на постійній основі;
- 10.01.02. Інші дослідні послуги;
- 10.02. Професійні та консалтингові послуги;
- 10.02.01. Юридичні послуги;
- 10.02.02. Послуги бухгалтерського обліку, аудиту і податкового консалтингу;
- 10.02.03. Послуги бізнес-консалтингу;
- 10.02.04. Рекламні послуги, маркетингові дослідження, опитування громадської думки;
- 10.02.05. Послуги конвенції, виставок-ярмарків та послуги з організації виставок;
- 10.02.06. Консультативні послуги;
- 10.02.07. Послуги в галузі зв'язків із громадськістю;
- 10.03. Наукові та технічні послуги;

- 10.03.01. Послуги в галузі архітектури;
- 10.03.02. Інженерні послуги;
- 10.03.03. Послуги технічного контролю й аналізу;
- 10.03.04. Наукові та інші технічні послуги, сертифікаційна діяльність;
- 10.04. Послуги з обробки та усунення забруднення навколишнього середовища;
 - 10.04.01. Послуги з переробки відходів;
 - 10.04.02. Інші послуги з усунення забруднення навколишнього середовища;
- 10.05. Послуги сільського господарства та послуги видобутку;
 - 10.05.01. Послуги, пов'язані з сільським господарством;
 - 10.05.02. Послуги, пов'язані з лісовим господарством, рибальством та мисливством;
 - 10.05.03. Послуги, пов'язані з видобутком нафти, газу, вуглеводнів;
 - 10.05.04. Послуги, пов'язані з видобутком корисних копалин;
- 10.06. Послуги операційного лізингу;
 - 10.06.01. Послуги, пов'язані з організацією операцій із власним нерухомим майном;
 - 10.06.02. Послуги з надання в оренду власного нерухомого майна;
 - 10.06.03. Посередницькі послуги та послуги агентств нерухомості;
 - 10.06.04. Послуги з надання в оренду автомобілів;
 - 10.06.05. Послуги з надання в оренду інших транспортних засобів без обслуговуючого персоналу;
 - 10.06.06. Послуги з надання в оренду інших машин та устаткування;
 - 10.06.07. Послуги з надання в оренду та прокат інших предметів власного користування;
- 10.07. Послуги, пов'язані з торгівлею, та посередницькі послуги;
 - 10.07.01. Послуги, пов'язані з торгівлею автомобілями та автотоварами;
 - 10.07.02. Послуги, пов'язані з роздрібною торгівлею паливом;

10.07.03. Послуги, пов'язані з роздрібною торгівлею побутовими товарами;

10.07.04. Послуги, пов'язані з оптовою торгівлею;

10.07.05. Інші посередницькі послуги у роздрібній торгівлі;

10.07.06. Інші посередницькі послуги в оптовій торгівлі;

10.08. Інші ділові послуги;

10.08.01. Послуги з працевлаштування, підбору та забезпечення персоналом;

10.08.02. Послуги слідчої діяльності та інших видів захисту;

10.08.03. Різні ділові послуги, не віднесені до інших категорій;

11. Послуги приватним особам, культурні та рекреаційні послуги;

11.01. Аудіовізуальні та пов'язані з ними послуги;

11.01.01. Аудіовізуальні послуги;

11.01.02. Художні послуги;

11.02. Культурні та рекреаційні послуги;

11.02.01. Рекреаційні послуги;

11.02.02. Послуги з оформлення спадщини;

11.03. Інші особисті послуги;

11.03.01. Послуги, пов'язані з соціальною допомогою;

11.03.02. Інші персональні послуги.

Облік зовнішньоекономічних послуг здійснюється відповідно до Інструкції про порядок складання звіту за формою N 9-ЗЕЗ «Звіт про експорт (імпорт) послуг», затвердженою наказом Державного комітету статистики України від 15.07.2002 № 266.

Згідно з зазначеною інструкцією «моментом здійснення процедури експорту (імпорту) послуг та відповідно їх обліку вважається дата їх фактичного надання або одержання на основі принципу нарахування (за виписаними рахунками). Найчастіше, як правило, дата реєстрації таких операцій збігається з часом виробництва послуг.

Документами первинного обліку експорту (імпорту) послуг є оформлені рахунки на виконані згідно з договорами (контрактами) послуги».

Відповідно до статті 18 Закону України «Про державну статистику» та статті 22 Закону України «Про зовнішньоекономічну діяльність», а також розділу IV зазначеної вище інструкції українські суб'єкти зовнішньоекономічних відносин, що експортують або імпортують послуги, мають подавати у відповідному порядку Державній службі статистики України звіт за формою N 9-ЗЕЗ, яка затверджена наказом Державного комітету статистики України від 15.07.2002 № 266. Звіт заповнюється окремо за кожний квартал у розрізі країн світу і всіх видів послуг у валюті контракту окремо за експортом та імпортом послуг. У даному звіті відображаються найменування та код послуги згідно з Класифікацією послуг зовнішньоекономічної діяльності.

Підсумовуючи вищенаведене, зазначимо, що до об'єктів зовнішньоекономічних правовідносин, що складаються при здійсненні такого зазначеного в абзаці другому частини першої статті 4 Закону України «Про зовнішньоекономічну діяльність» виду зовнішньоекономічної діяльності, як експорт та імпорт товарів є певні предмети матеріального світу (товари), визначені в Українській класифікації товарів зовнішньоекономічної діяльності, послуги, визначені в Класифікації зовнішньоекономічних послуг (включаючи роялті та інші послуги, пов'язані з використанням інтелектуальної власності, що в Класифікації зовнішньоекономічних послуг мають кодове позначення 08), та гроші.

Об'єкти експорту/імпорту капіталів

Абзац одинадцятий статті 1 Закону України «Про зовнішньоекономічну діяльність» визначає, що експортом (імпортом) капіталу є *«вивезення за межі України (ввезення з-за меж України) капіталу у будь-якій формі (валютних коштів, продукції, послуг, робіт, прав інтелектуальної власності та інших немайнових прав) з метою одержання прибутків від виробничої та інших форм господарської діяльності».*

Із зазначеного визначення ми можемо бачити, що об'єктами зовнішньоекономічних правовідносин, що складаються при здійсненні цього виду зовнішньоекономічної діяльності є валютні кошти, продукція, послуги, роботи, права інтелектуальної власності та інші немайнові права, що в зазначеній статті називаються капіталом. Серед об'єктів зовнішньоекономічних правовідносин, що відносяться Законом України «Про зовнішньоекономічну діяльність» до капіталу, ми можемо бачити фактично ті самі види об'єктів правовідносин, що відносяться Законом України «Про зовнішньоекономічну діяльність» до товарів.

Виходячи із вищенаведеного та ґрунтуючись на визначеннях, що містяться в Законі України «Про зовнішньоекономічну діяльність» та Господарському кодексі України, ми можемо прийти до висновку, що у зовнішньоекономічній діяльності часом одне і те саме майно³⁹ як об'єкт зовнішньоекономічних правовідносин може набувати форми:

- 1) товару, або
- 2) капіталу.

Так, наприклад одна і та сама продукція згідно з абзацом сорок дев'ятим статті 1 Закону України «Про зовнішньоекономічну діяльність» може бути товаром⁴⁰, а згідно з абзацом одинадцятим статті 1 Закону України «Про зовнішньоекономічну діяльність» - капіталом⁴¹. При цьому, часто імпорт і експорт товарів та імпорт і експорт капіталу опосередковується одними і тими самими видами договорів (наприклад, договорами купівлі продажу). Крім того, і експорт та імпорт товарів, і експорт та імпорт капіталу здійснюються з однією метою – отримання прибутку. Різниця ж, між

³⁹ Майном у Господарському кодексі України (частина 1 статті 139) «визнається сукупність речей та інших цінностей (включаючи нематеріальні активи), які мають вартісне визначення, виробляються чи використовуються у діяльності суб'єктів господарювання та відображаються в їх балансі або враховуються в інших передбачених законом формах обліку майна цих суб'єктів».

⁴⁰ Згідно з абзацом сорок дев'ятим статті 1 Закону України «Про зовнішньоекономічну діяльність» «товар - будь-яка продукція, послуги, роботи, права інтелектуальної власності та інші немайнові права, призначені для продажу (оплатної передачі)».

⁴¹ Згідно з абзацом одинадцятим статті 1 Закону України «Про зовнішньоекономічну діяльність» «експорт (імпорт) капіталу - вивезення за межі України (ввезення з-за меж України) капіталу у будь-якій формі (валютних коштів, продукції, послуг, робіт, прав інтелектуальної власності та інших немайнових прав) з метою одержання прибутків від виробничої та інших форм господарської діяльності».

експортом та імпортом товарів, і експортом та імпортом капіталу, головним чином, полягає у строках отримання такого прибутку. У випадку експорту та імпорту капіталу майно перетинає митний кордон України у вигляді інвестицій. *«Інвестицією є актив або річ, що купується з надією, що вона принесе прибуток або зросте у ціні у майбутньому»*⁴². В той час як товар купується з метою, що він принесе прибуток у більш наближеній перспективі.

Правовідносини з імпорту або експорту капіталів є тим видом зовнішньоекономічних правовідносин, який у світі називається міжнародним інвестуванням (англ. international investment).

Міжнародне інвестування в Україні регулюється, головним чином, такими законодавчими актами, як: Закон України «Про інвестиційну діяльність» та Закон України «Про режим іноземного інвестування», та охоплюється поняттям «інвестиційна діяльність», якою згідно з частиною 1 статті 2 Закону України «Про інвестиційну діяльність» є *«сукупність практичних дій громадян, юридичних осіб і держави щодо реалізації інвестицій»*.

Уважне знайомство з нормами вищеназваних законів дозволяє зробити висновок про суперечливість і безсистемність цих норм та про суттєві недоліки у визначенні поняття інвестиційної діяльності в українському праві. Щоб переконатися в цьому достатньо поглянути на те, що називається інвестиційною діяльністю в українському законодавстві, з точки зору теорії права.

Як відомо, предметом права, тобто правового регулювання, є суспільні відносини. Суспільні відносини урегульовані правом називаються правовідносинами. Кожна галузь, підгалузь чи інститут права регулює певну виокремлену групу відносин. Відокремити одну групу правовідносин від усіх інших правовідносин можна за певними ознаками, до яких, в першу чергу,

⁴²

Investopedia. [Електронний ресурс].
<http://www.investopedia.com/terms/i/investment.asp#ixzz3dXafEQVD>

– Режим доступу:

відноситься склад правовідносин. До складу правовідносин традиційно відносять такі елементи, як: суб'єкти правовідносин, об'єкти правовідносин та зміст правовідносин. Розглянемо, що ж саме визначає законодавство України у якості ознак, за якими відносини з інвестиційної діяльності (надалі – «інвестиційні правовідносини») можна відокремити від будь-яких інших правовідносин.

Основоположний законодавчий акт України, направлений на регулювання інвестиційних відносин, є Закон України «Про інвестиційну діяльність». Частина 1 статті 5 зазначеного закону визначає наступних суб'єктів інвестиційної діяльності, тобто суб'єктів інвестиційних правовідносин: 1) інвестори і 2) учасники інвестиційної діяльності. Згідно із частиною 1 статті 5 Закону і інвесторами, і учасниками інвестиційних правовідносин можуть бути: 1) громадяни України та іноземних держав, 2) юридичні особи України та іноземних держав, 3) держави (Україна та іноземні держави). Інвесторами згідно з частиною 2 статті 5 даного закону вважаються такі громадяни, юридичні особи та держави, *«які приймають рішення про вкладення власних, позичкових і залучених майнових та інтелектуальних цінностей в об'єкти інвестування»*. Згідно із частиною 3 статті 5 зазначеного закону учасниками інвестиційної діяльності вважаються такі громадяни та юридичні особи України та інших держав, *«які забезпечують реалізацію інвестицій як виконавці замовлень або на підставі доручення інвестора»*.

Виходячи із зазначеного в Законі України «Про інвестиційну діяльність» переліку суб'єктів інвестиційних правовідносин відразу стає зрозумілим, що всупереч думці українських науковців, що стверджують, що інвестиційна діяльність є різновидом господарської діяльності, а інвестиційне право є підгалуззю господарського права⁴³, інвестиційна діяльність за такою ознакою, як суб'єкти правовідносин не може бути віднесена до господарської діяльності.

⁴³ Вінник О.М. Інвестиційне право. Навчальний посібник. – К.: Аттіка, 2000. – 264 с. – С. 5.

Так, суб'єктами господарських правовідносин згідно зі статтями 1 та 2 Господарського кодексу України обов'язково мають бути суб'єкти господарювання, а згідно із частиною 1 статті 3 Господарського кодексу України господарською діяльністю є *«діяльність суб'єктів господарювання у сфері суспільного виробництва, спрямована на виготовлення та реалізацію продукції, виконання робіт чи надання послуг вартісного характеру, що мають цінову визначеність»*. Суб'єктами господарювання згідно з частиною 2 статті 55 Господарського кодексу України є: *«1) господарські організації - юридичні особи...; 2) громадяни України, іноземці та особи без громадянства, які здійснюють господарську діяльність та зареєстровані відповідно до закону як підприємці»*. Згідно з частиною 1 статті 8 Господарського кодексу України *«державна, органи державної влади та органи місцевого самоврядування не є суб'єктами господарювання»*. Той факт, що за даним законом суб'єктами інвестиційних правовідносин, зокрема інвесторами, є особи, що не є суб'єктами господарювання (а саме громадяни, що не зареєстровані відповідно до закону як підприємці, та держави), не дозволяє говорити про інвестиційну діяльність як про різновид господарської діяльності. Таким чином, очевидно, що в українському праві існує проблема із визначенням суб'єктів інвестиційної діяльності і з визначенням самого поняття інвестиційної діяльності.

Існує також проблема щодо визначення об'єктів інвестиційних правовідносин. *«Об'єкти правовідносин — це певні матеріальні, духовні та інші соціальні блага з приводу яких між суб'єктами виникають, змінюються чи припиняються правовідносини»*⁴⁴. В законодавстві та юридичній науці України чітко не визначено, що є об'єктами інвестиційних правовідносин: чи це інвестиції, якими згідно зі статтею 1 Закону України «Про інвестиційну діяльність» *«є всі види майнових та інтелектуальних цінностей»*, чи це об'єкти інвестиційної діяльності, якими згідно зі статтею 4 зазначеного

⁴⁴ Кириченко В.М. Теорія держави і права. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://pidruchniki.ws/16011013/pravo/pravovidnosini>

закону так само можуть бути всі види майнових та інтелектуальних цінностей.

Невизначеність із суб'єктами та об'єктами інвестиційної діяльності тягне за собою проблему і із визначенням змісту інвестиційної діяльності і ще більше ставить під сумнів визначення інвестиційної діяльності як різновиду господарської діяльності.

Думається, що усі вищезазначені проблеми зникли б, якби в українському праві поняттю «інвестиція» надали такого самого значення, яке воно має в найбільш економічно розвинутих країнах. Так, наприклад, в США інвестиція (анг. investment) визначається, як *«придбання корпоративних прав, облігацій, часток в спільних фондах, нерухомого майна, майнових прав тощо з метою отримання в майбутньому доходу або приросту капіталу»*⁴⁵. Тобто інвестиція в США, на відміну від України, визначається не як певна цінність, а як юридична дія, тобто акт придбання певної цінності з певною метою (тобто підстава виникнення правовідносин). Якби право України саме так трактувало поняття «інвестиція», то все стало б на свої місця: суб'єктами інвестиційних правовідносин стали б, з одного боку, особа, що набуває певні цінності, тобто інвестор, та, з другого боку, особа, що передає інвестору дані цінності; об'єктом інвестиційних правовідносин вважались би цінності, що набуваються інвестором; зміст інвестиційних правовідносин полягав би, головним чином, в правах і обов'язках інвестора щодо оплати відповідних цінностей та прав і обов'язків контрагента інвестора щодо передачі інвестору таких цінностей та/або сплати інвестору відповідних доходів. В такому випадку можна було б також чітко розмежовувати певні разові інвестиції, які можуть здійснювати громадяни і держави як суб'єкти цивільно-правових правовідносин і які б не відносились до господарської діяльності, та самостійну, ініціативну, систематичну, на власний ризик інвестиційну діяльність з метою досягнення економічних і соціальних результатів та

⁴⁵ Friedman, Jack P. Dictionary of Business Terms. Second Edition. – USA: Barron's Educational Series, Inc., 1994. – 692 p. – P. 313

одержання прибутку, що здійснюється суб'єктами господарювання і є різновидом господарської діяльності.

Наразі, виходячи з норм Закону України «Про інвестиційну діяльність» та Закону України «Про режим іноземного інвестування» та керуючись положеннями теорії права і здоровим глуздом, ми можемо прийти до наступного висновку. Об'єктами такого виду зовнішньоекономічних правовідносин, як міжнародне інвестування (тобто експорт/імпорт капіталів), є як інвестиції (тобто *«всі види майнових та інтелектуальних цінностей, що вкладаються в об'єкти підприємницької та інших видів діяльності, в результаті якої створюється прибуток (доход) або досягається соціальний ефект»*⁴⁶), так і об'єкти інвестування (інвестиційної діяльності), якими *«можуть бути будь-яке майно, в тому числі основні фонди і оборотні кошти в усіх галузях економіки, цінні папери (крім векселів), цільові грошові вклади, науково-технічна продукція, інтелектуальні цінності, інші об'єкти власності, а також майнові права»*⁴⁷, а також конвертована валюта, визначена в Класифікаторі іноземних валют та банківських металів, затвердженому Постановою Правління Національного банку України від 04.02.98 N 34, що перетинає митний кордон України у вигляді прибутку українських або іноземних суб'єктів зовнішньоекономічних правовідносин (тобто інвесторів).

Визначити у кожному конкретному випадку чи певне майно виступає у ролі товару чи капіталу, зазвичай, можна, виходячи зі змісту (умов) зовнішньоекономічного договору, на підставі якого здійснюється експорт чи імпорт певного майна. Крім того, відповідно до законодавства України, зокрема Закону України «Про інвестиційну діяльність» та Закону України «Про режим іноземного інвестування», майно, яке перетнуло митний кордон

⁴⁶ Частина перша статті 1 Закону України «Про інвестиційну діяльність». [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1560-12/print1435091687676116>

⁴⁷ Частина перша статті 4 Закону України «Про інвестиційну діяльність». [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1560-12/print1435091687676116>

України у вигляді інвестиції (капіталу), підлягає обліку і таким чином, таке майно набуває спеціального статусу, яким воно відрізняється від товару.

Об'єкти експорту/імпорту робочої сили

Ані Закон України «Про зовнішньоекономічну діяльність», ані будь-який інший законодавчий акт України не дає визначення такому суперечливому поняттю, як «експорт та імпорт робочої сили», що вживається в абзаці другому частини першої статті 4 Закону України «Про зовнішньоекономічну діяльність». Тому залишається тільки гадати, що під цим терміном мав на увазі законодавець, але в будь-якому випадку з правової точки зору вжита законодавцем в даному випадку термінологія не є коректною.

Як відомо, будь-яка діяльність, як предмет правового регулювання, має розглядатись як певні суспільні відносини. Що ж є об'єктом тих суспільних відносин, що складаються при експорті та імпорті робочої сили? Відповідь, здавалось би, очевидна – робоча сила. Але що є робочою силою в якості об'єкту суспільних відносин?

Якщо під експортом чи імпортом робочої сили мати на увазі експорт чи імпорт людей, то згідно з нормами міжнародного права і національного права України суспільні відносини з експорту і імпорту людей, тобто суспільні відносини де об'єктом цих відносин є люди, потрапляють в розряд протиправних, що в деталях розглянуто в питанні 1 даної теми.

Якщо під експортом чи імпортом робочої сили мати на увазі перетинання кордону найманими працівниками відповідного суб'єкта зовнішньоекономічних правовідносин або самими підприємцями для надання послуг (виконання робіт), то тоді коректно буде говорити про експорт чи імпорт не робочої сили, а послуг. Так, законодавство України визначає експорт послуг як *«надання послуги резидентами-виробниками країни резидентам іншої країни»*⁴⁸, а імпорт послуг як *«надання послуги резидентам*

⁴⁸ Пункт 3 Класифікації зовнішньоекономічних послуг (КЗЕП), затвердженої наказом Державного комітету статистики України № 69 від 27.02.2013. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ukrstat.org/uk/norm_doc/2013/69/69_2013.htm

країни нерезидентами-виробниками»⁴⁹. Об'єктом суспільних відносин в цьому випадку будуть послуги.

Не можна називати експортом робочої сили і діяльність українських суб'єктів господарювання, які надають послуги з посередництва у працевлаштуванні за кордоном згідно зі статтею 38 Закону України «Про зайнятість населення». Об'єктом суспільних відносин, що в цьому випадку складаються, є *«послуги з працевлаштування, підбору та забезпечення персоналом»*, що в Класифікації зовнішньоекономічних послуг мають кодове позначення 10.08.01. При цьому ми мусимо пам'ятати, що послуги з працевлаштування, підбору та забезпечення персоналом будуть вважатися зовнішньоекономічними, якщо вони надаються на підставі зовнішньоекономічного договору.

Якщо під експортом чи імпортом робочої сили мати на увазі трудову міграцію, тобто виїзд громадянина певної країни за кордон і укладення ним за кордоном трудового договору, то такого роду суспільні відносини за визначенням не можуть бути віднесені до зовнішньоекономічних відносин, тобто до зовнішньоекономічної діяльності. Зовнішньоекономічна діяльність є за визначенням господарською діяльністю суб'єктів господарювання⁵⁰. Працівник же, укладаючи трудовий договір із іноземним роботодавцем, не виступає в ролі суб'єкта господарювання, а уклавши трудовий договір - не здійснює господарську, зокрема зовнішньоекономічну діяльність. Уклавши трудовий договір за кордоном, працівник вступає у трудові відносини, а трудові відносини, як це чітко визначено в частині 1 статті 4 Господарського кодексу України, не відносяться до господарських відносин, в тому числі до зовнішньоекономічних відносин.

Якщо вважати робочою силою коней, віслуків та інших тварин, то при їх експорті чи імпорті, як ми уже з'ясували, об'єктом зовнішньоекономічних відносин буде товар, а саме такий вид товарів, як живі тварини - група

⁴⁹ Там само

⁵⁰ Частина 1 статті 377 Господарського кодексу України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/436-15>

товарів 01 в Українській класифікації товарів зовнішньоекономічної діяльності. В такому випадку треба говорити не про експорт та імпорт робочої сили, а про експорт та імпорт товарів, який ми розглядали вище.

Якщо під робочою силою мати на увазі певні машини чи інші механічні пристрої, то при їх експорті чи імпорті, як ми уже з'ясували, об'єктом зовнішньоекономічних відносин буде товар, а саме такий вид товарів, як реактори ядерні, котли, машини, обладнання і механічні пристрої; їх частини - група товарів 84 в Українській класифікації товарів зовнішньоекономічної діяльності. В такому випадку також треба говорити не про експорт та імпорт робочої сили, а про експорт та імпорт товарів, який ми розглядали вище.

Підсумовуючи вищенаведене, зазначимо, що із тексту абзацу другого частини першої статті 4 Закону України «Про зовнішньоекономічну діяльність» (як, власне, із усього законодавства України) не зрозуміло, що є об'єктом суспільних відносин, що складаються при такому виді зовнішньоекономічної діяльності, що у вищезгаданому законі називається експортом та імпортом робочої сили. Опираючись на положення теорії права, з найбільшою вірогідністю можна припустити, що, говорячи про експорт та імпорт робочої сили, законодавець мав на увазі експорт та імпорт послуг, надаючи які працівники відповідних суб'єктів господарювання – юридичних осіб, або фізичні особи - підприємці перетинають кордон України. Таким чином, з найбільшою вірогідністю можна припустити, що до об'єктів зовнішньоекономічних відносин, що складаються при здійсненні такого виду зовнішньоекономічної діяльності, як експорт та імпорт робочої сили, є послуги, визначені в Класифікації зовнішньоекономічних послуг, та гроші, що сплачуються за ці послуги.

Об'єкти діяльності з надання послуг

В абзаці третьому частини першої статті 4 вищезгаданого закону зазначено такий вид зовнішньоекономічної діяльності, як *«надання суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності України послуг іноземним суб'єктам господарської діяльності, в тому числі: виробничих,*

транспортно-експедиційних, страхових, консультаційних, маркетингових, експортних, посередницьких, брокерських, агентських, консигнаційних, управлінських, облікових, аудиторських, юридичних, туристських та інших, що прямо і виключно не заборонені законами України; надання вищезазначених послуг іноземними суб'єктами господарської діяльності суб'єктам зовнішньоекономічної діяльності України».

Очевидно, що об'єктами зовнішньоекономічних правовідносин, що складаються при цьому виді зовнішньоекономічної діяльності, є відповідні послуги. Усі перелічені в абзаці третьому частини першої статті 4 вищезгаданого закону послуги зазначені в Класифікації зовнішньоекономічних послуг (хіба що під трохи відмінними назвами). Наприклад, послуги з переробки матеріальних ресурсів (код 01 КЗЕП), транспортні послуги (код 03 КЗЕП), послуги, пов'язані з подорожами (код 04 КЗЕП) послуги зі страхування (код 06 КЗЕП), послуги, пов'язані з фінансовою діяльністю (код 07 КЗЕП), ділові послуги (код 10 КЗЕП), юридичні послуги (код 10.02.01 КЗЕП), послуги бухгалтерського обліку, аудиту і податкового консалтингу (код 10.02.02 КЗЕП), послуги бізнес-консалтингу (код 10.02.03 КЗЕП), рекламні послуги, маркетингові дослідження, опитування громадської думки (код 10.02.04 КЗЕП), консультативні послуги (код 10.02.06 КЗЕП), послуги, пов'язані з торгівлею, та посередницькі послуги (код 10.07 КЗЕП) тощо.

У зв'язку з цим видом зовнішньоекономічної діяльності треба тільки зазначити, що він має відноситись як складова частина до такого виду зовнішньоекономічної діяльності, як експорт та імпорт товарів, що згадується в абзаці першому частини першої статті 4 Закону України «Про зовнішньоекономічну діяльність» і вже був нами розглянутий вище.

Таким чином, ми можемо зазначити, що до об'єктів зовнішньоекономічних правовідносин, що складаються при здійсненні такого виду зовнішньоекономічної діяльності, як надання послуг (що зазначений в абзаці третьому частини першої статті 4 Закону України «Про

зовнішньоекономічну діяльність)), є послуги, визначені в Класифікації зовнішньоекономічних послуг, та гроші, що сплачуються за ці послуги.

В абзаці четвертому частини першої статті 4 вищезгаданого закону зазначено такий вид зовнішньоекономічної діяльності, як *«наукова, науково-технічна, науково-виробнича, виробнича, навчальна та інша кооперація з іноземними суб'єктами господарської діяльності; навчання та підготовка спеціалістів на комерційній основі»*. Тут ми можемо бачити, що мова йде, насправді, про два окремих види суспільних відносин: 1) кооперацію та 2) навчання та підготовка спеціалістів на комерційній основі.

Об'єкти міжнародної кооперації

Кооперація, в тому сенсі, в якому вона згадується в Законі України «Про зовнішньоекономічну діяльність», є досить аморфним поняттям. Згадуючи наукову, науково-технічну, науково-виробничу, виробничу, навчальну та іншу кооперацію, законодавець не дає визначення цим поняттям, тому, читачам Закону України «Про зовнішньоекономічну діяльність» залишається тільки здогадуватись, що означає кожен з цих видів діяльності.

У зв'язку з цим, доцільно зауважити те, що зовнішньоекономічні договори в більшості випадків укладаються на міжнародній англійській мові. Українське слово «кооперація» на англійську мову перекладається як «cooperation» і в англійській мові це слово означає співпрацю. Власне, і українське слово «кооперація» і англійське слово «cooperation» походять від латинського слова «cooperatio» - співпраця, що, в свою чергу, походить від латинського слова «cooperago» - співробітничая⁵¹.

Зазначений в абзаці четвертому частини першої статті вищезгаданого закону перелік співпраць/кооперацій («наукова, науково-технічна, науково-виробнича, виробнича, навчальна та інша кооперація») не опирається на міжнародно-правові норми чи якісь сталі міжнародні торговельні звичаї чи міжнародну торговельну чи юридичну практику. Цей перелік

⁵¹ Словник іншомовних слів. – К.: Головна редакція української радянської енциклопедії, 1977. – С. 775. – 351 с.

кооперацій/співпраць є продуктом чисто кабінетної творчості авторів зазначеного закону, яка опиралася на певний досвід адміністративно-командної системи господарювання. Крім зазначених в абзаці четвертому частини першої статті 4 вищезгаданого закону кооперацій/співпраць можна легко вигадати ще величезну кількість різноманітних кооперацій/співпраць, аж до кооперації/співпраці з проведення спільних корпоративних вечірок і обміну дідами морозами та санта клаусами на новий рік.

Що важливо пам'ятати юристам, так це те, що будь-яку із кооперацій/співпраць можна буде віднести до зовнішньоекономічної діяльності тільки за тієї умови, що зовнішньоекономічний договір/договори, на яких базується ця кооперація/співпраця, передбачає права і обов'язки сторін щодо перетинання митного кордону України майном, визначеним у статті 139 Господарського кодексу України. Таким майном, як уже зазначалося вище, у зовнішньоекономічних відносинах виступають певні предмети матеріального світу (товари), визначені в Українській класифікації товарів зовнішньоекономічної діяльності, послуги, визначені в Класифікації зовнішньоекономічних послуг (включаючи роялті та інші послуги, пов'язані з використанням інтелектуальної власності, що в Класифікації зовнішньоекономічних послуг мають кодове позначення 08), та гроші. Співпраця, яка не передбачає перетинання митного кордону України вищезазначеними об'єктами зовнішньоекономічних відносин, якщо навіть вона буде здійснюватись на підставі певного договору, зовнішньоекономічних відносин не породжує. Так, наприклад українські та іноземні суб'єкти господарювання можуть укласти договір про співпрацю, згідно з яким, сторони безкоштовно електронною поштою будуть обмінюватись певною інформацією, що не є об'єктом інтелектуальної власності, скажімо, інформацією про ціни на ринках відповідних країн, або інформацією про наукові праці, що опубліковані у відповідних країнах. Але такі суспільні відносини не можна вважати зовнішньоекономічними, тому що вони не відповідають кваліфікуючим ознакам зовнішньоекономічних

відносин (зовнішньоекономічної діяльності), які розглядались нами в питанні першому цієї теми, зокрема, тому, що зміст цих відносин не включає прав і обов'язків суб'єктів цих правовідносин щодо перетинання митного кордону України відповідним майном.

Треба зазначити, що у відносинах між суб'єктами господарювання різних найбільш економічно розвинутих країн співпрацею (англ. cooperation), як правило, називаються відносини, які можуть існувати між відповідними суб'єктами господарювання на підставі договорів купівлі-продажу товарів, міни (бартеру), про надання послуг тощо, які діють протягом відносно тривалого часу.

Якщо сторони мають намір на протязі відносно тривалого часу купувати одна у одної різноманітні товари, що їм потрібні для здійснення виробничої діяльності, а також надавати одна одній певні послуги, пов'язані з їх виробничою діяльністю, тощо, то вони мають вибір: 1) або оформлювати свою співпрацю окремо договором/договорами купівлі-продажу товарів/міни (де різні сторони будуть виступати в якості продавця і покупця) та договором/договорами про надання послуг; 2) або укласти один змішаний договір і в ньому передбачити права обов'язки сторін, що стосуються і купівлі продажу товарів, і надання послуг. Таким чином, відносно тривалі відносини, або іншими словами співпраця/кооперація, між суб'єктами господарювання можуть оформлюватись шляхом укладення цими суб'єктами не кількох, а усього одного, так званого, змішаного договору, тобто договору *«в якому містяться елементи різних договорів»*⁵². Такий договір може називатись договором про співпрацю/кооперацію (англ. cooperation agreement)/

Укладення змішаних договорів (договорів про співпрацю/кооперацію) передбачає і міжнародна кооперація, що визначається в абзаці тридцять шостому частини першої статті 1 Закону України «Про зовнішньоекономічну

⁵² Частина 2 статті 628 Цивільного кодексу України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/435-15>

діяльність» як «взаємодія двох або більше суб'єктів господарської діяльності, серед яких хоча б один є іноземним, при якій здійснюється спільна розробка або спільне виробництво, спільна реалізація кінцевої продукції та інших товарів на основі спеціалізації у виробництві проміжної продукції (деталей, вузлів, матеріалів, а також устаткування, що використовується у комплексних поставках) або спеціалізації на окремих технологічних стадіях (функціях) науково-дослідних робіт, виробництва та реалізації з координацією відповідних програм господарської діяльності».

На практиці такі змішані договори часом називають договорами про співпрацю/кооперацію (англ. cooperation agreements), ну, а в залежності від змісту відповідного договору та фантазії сторін відповідного договору таку співпрацю/кооперацію в договорі, чи де інде, можна назвати і науково-технічною, і технічно-науковою, і науково-виробничою, і виробничо-науковою, і науково-технічно-виробничою, і ще якось.

Часто між суб'єктами зовнішньоекономічних відносин укладаються так звані рамкові угоди (англ. framework agreements) в яких, як правило, описуються усі аспекти відносин (співпраці) відповідних сторін і які передбачають укладення цими суб'єктами різних видів зовнішньоекономічних договорів (договорів купівлі-продажу товарів, договорів про надання послуг тощо. Такі рамкові договори також можна характеризувати як договори про співпрацю/кооперацію.

Часом договорами про кооперацію називаються договори про спільну діяльність, що регулюються главою 77 Цивільного кодексу України (якщо така діяльність здійснюється в Україні), або відповідними нормами права відповідних іноземних країн (якщо така діяльність здійснюється поза межами України). Англійською мовою такого роду відносини називаються «joint venture» або «consortium». Так, наприклад, в пункті 1 Положення про порядок державної реєстрації договорів (контрактів) про спільну інвестиційну діяльність за участю іноземного інвестора, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 30 січня 1997 р. № 112, говориться, що «це

Положення визначає порядок подання документів, їх розгляду та здійснення державної реєстрації договорів (контрактів) про виробничу кооперацію, спільне виробництво а інші види спільної інвестиційної діяльності за участю іноземного інвестора». Але у цьому зв'язку треба зазначити, що спільна діяльність виділяється в абзаці сьомому цієї самої статті Закону України «Про зовнішньоекономічну діяльність» як окремий від кооперації вид зовнішньоекономічної діяльності. Тому за логікою речей кооперація і спільна діяльність мають бути різними інститутами, або ж тоді автори даного закону просто повторюються, називаючи одні і ті самі речі різними термінами.

До відносин сторін у договорах про співпрацю/кооперацію, як до змішаних договорів, згідно з частиною 2 статті 628 Цивільного кодексу України «застосовуються у відповідних частинах положення актів цивільного законодавства про договори, елементи яких містяться у змішаному договорі, якщо інше не встановлено договором або не впливає із суті змішаного договору».

Так, якщо за договором про співпрацю/кооперацію відбувається перетинання митного кордону України товарами, зазначеними в Українській класифікації зовнішньоекономічних товарів, і при цьому відбувається перехід права власності на ці товари від одного суб'єкта зовнішньоекономічних правовідносин до іншого, то об'єктом таких зовнішньоекономічних відносин будуть зазначені товари (та гроші). До цього сегменту відносин сторін у відповідному договорі про співпрацю/кооперацію згідно з частиною 2 статті 628 Цивільного кодексу України будуть застосовуватись положення актів цивільного законодавства про договори купівлі-продажу або міни.

Якщо ж в процесі співпраці/кооперації відбувається перетинання митного кордону України товарами, зазначеними в Українській класифікації зовнішньоекономічних товарів, і при цьому не відбувається перехід права власності на ці товари від одного суб'єкта зовнішньоекономічних правовідносин до іншого, або якщо митний кордон України перетинають

інші речі, ніж ті, що зазначені в Українській класифікації зовнішньоекономічних товарів (у тому числі гроші та цінні папери, майнові права, результати робіт, послуги, результати інтелектуальної, творчої діяльності, інформація, а також інші матеріальні і нематеріальні блага, що мають цінову визначеність), то об'єктом таких зовнішньоекономічних відносин будуть відповідні послуги, зазначені в Класифікації зовнішньоекономічних послуг. Наприклад, послуги з переробки давальницької сировини у внутрішній економіці (код 01.01.01 КЗЕП); капітальний ремонт автомобільного транспорту (код 02.02.04 КЗЕП); послуги з технічного обслуговування та поточного ремонту залізничних транспортних засобів (код 02.03.05 КЗЕП); будівництво за кордоном (код 05.01 КЗЕП); роялті та інші послуги, пов'язані з використанням інтелектуальної власності (код 08 КЗЕП), послуги, пов'язані із створенням програмного забезпечення (код 09.02.01 КЗЕП); послуги з оброблення даних (код 09.02.02 КЗЕП); інформаційні послуги (код 09.03 КЗЕП); послуги дослідження та розробки (код 10.01 КЗЕП); послуги з надання в оренду інших машин та устаткування (код 10.06.06 КЗЕП) тощо. До цього сегменту відносин сторін у відповідному договорі про співпрацю/кооперацію згідно з частиною 2 статті 628 Цивільного кодексу України будуть застосовуватись положення актів цивільного законодавства про договори про надання послуг (в тому числі послуг будівельного підряду, послуг оренди майна, послуг з виконання науково-дослідних або дослідно-конструкторських та технологічних робіт тощо).

Проаналізувавши практику застосування в українській зовнішньоекономічній діяльності різноманітних договорів про співпрацю/кооперацію, можна прийти до висновку, що вони є тими змішаними договорами, в яких містяться елементи різних договорів, зокрема договорів купівлі-продажу товарів та договорів надання послуг. І, таким чином, об'єктами відносин з купівлі-продажу товарів виступають відповідні товари, визначені в Українській класифікації товарів зовнішньоекономічної

діяльності, а у відносинах з надання послуг об'єктами відносин виступають послуги, передбачені в Класифікації зовнішньоекономічних послуг (включаючи роялті та інші послуги, пов'язані з використанням інтелектуальної власності, що в Класифікації зовнішньоекономічних послуг мають кодове позначення 08).

Таким чином, співпраця/кооперація може містити в собі елементи як експорту та імпорту товарів, так і експорту та імпорту капіталів.

Підсумовуючи вищенаведене, зазначимо, що до об'єктів зовнішньоекономічних правовідносин, що складаються при здійсненні такого зазначеного в абзаці четвертому частини першої статті 4 Закону України «Про зовнішньоекономічну діяльність» виду зовнішньоекономічної діяльності, як кооперація, є певні предмети матеріального світу (товари), визначені в Українській класифікації товарів зовнішньоекономічної діяльності, послуги, визначені в Класифікації зовнішньоекономічних послуг (включаючи роялті та інші послуги, пов'язані з використанням інтелектуальної власності, що в Класифікації зовнішньоекономічних послуг мають кодове позначення 08), майнові і немайнові права (включаючи корпоративні права та цінні папери) та гроші.

Об'єкти діяльності з навчання та підготовки спеціалістів на комерційній основі

Об'єктами зовнішньоекономічних правовідносин, що складаються при здійсненні такого зазначеного в абзаці четвертому частини першої статті 4 Закону України «Про зовнішньоекономічну діяльність» виду зовнішньоекономічної діяльності, як навчання та підготовки спеціалістів на комерційній основі, є послуги з освіти, що в Класифікації зовнішньоекономічних послуг мають кодове позначення 04.04.04, та гроші, що сплачуються за такі послуги.

Об'єкти міжнародних фінансових операцій та операцій з цінними паперами

В абзаці п'ятому частини першої статті 4 вищезгаданого закону зазначено такий вид зовнішньоекономічної діяльності, як *«міжнародні фінансові операції та операції з цінними паперами у випадках, передбачених законами України»*.

В даний вид діяльності можна розділити на два види: 1) міжнародні фінансові операції; 2) операції з цінними паперами.

Об'єктами зовнішньоекономічних правовідносин, що складаються при здійсненні міжнародних фінансових операцій є послуги, передбачені в Класифікації зовнішньоекономічних послуг під кодовим позначенням 07. Послуги, пов'язані з фінансовою діяльністю, включаючи послуги центральних банків (код 07.01.01 КЗЕП); послуги представництв фінансових компаній (код 07.01.02 КЗЕП); послуги інших фінансових органів; (код 07.01.03 КЗЕП); фінансовий лізинг (код 07.02.01 КЗЕП); послуги з надання кредитів (код 07.02.02 КЗЕП); послуги інших видів фінансового посередництва, що не віднесені до інших категорій (код 07.02.04 КЗЕП); послуги з управління фінансовими ринками (код 07.03.01 КЗЕП); послуги з управління портфелями цінних паперів (код 07.03.02 КЗЕП); послуги, пов'язані з іншими видами допоміжної діяльності в галузі фінансів (код 07.03.03 КЗЕП), та гроші, які сплачуються за такі послуги.

Об'єктами зовнішньоекономічних правовідносин, що складаються при здійсненні міжнародних операцій з цінними паперами, є цінні папери та гроші (або товари/послуги), що сплачуються за них.

В абзаці шостому частини першої статті 4 вищезгаданого закону зазначено такий вид зовнішньоекономічної діяльності, як *«кредитні та розрахункові операції між суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності та іноземними суб'єктами господарської діяльності; створення суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності банківських, кредитних та страхових установ за межами України; створення іноземними суб'єктами господарської діяльності зазначених установ на території України у випадках, передбачених законами України»*.

У цьому зв'язку треба зазначити, що законодавцем в один вид діяльності зведено два різнопланові види діяльності: 1) кредитні та розрахункові операції» та 2) створення суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності банківських, кредитних та страхових установ за межами України; створення іноземними суб'єктами господарської діяльності зазначених установ на території України.

Об'єкти кредитних та розрахункових операцій

Об'єктами зовнішньоекономічних правовідносин, що складаються при здійсненні такого зазначеного в абзаці шостому частини першої статті 4 Закону України «Про зовнішньоекономічну діяльність» виду зовнішньоекономічної діяльності, як *«кредитні та розрахункові операції між суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності та іноземними суб'єктами господарської діяльності»* є послуги, передбачені в Класифікації зовнішньоекономічних послуг, а саме послуги центральних банків (код 07.01.01 КЗЕП) та послуги з надання кредитів (код 07.02.02 КЗЕП), та гроші, що сплачуються за ці послуги.

Треба зазначити, що поняття *«кредитні та розрахункові операції між суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності та іноземними суб'єктами господарської діяльності»*, що згадуються в абзаці шостому частини першої статті 4 Закону України «Про зовнішньоекономічну діяльність», охоплюється поняттям *«міжнародні фінансові операції»*, що згадуються в абзаці шостому частини першої тієї ж статті; так само, як послуги центральних банків (код 07.01.01 КЗЕП) та послуги з надання кредитів (код 07.02.02 КЗЕП) входять до послуг, пов'язаних з фінансовою діяльністю (код 07 КЗЕП). Тому, в принципі, законодавцю не було потреби виділяти *«кредитні та розрахункові операції між суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності та іноземними суб'єктами господарської діяльності»* в окремий вид зовнішньоекономічної діяльності.

Об'єкти діяльності зі створення банківських, кредитних та страхових установ

Не є зрозумілим, що саме мав на увазі законодавець, визначаючи в абзаці шостому частини першої статті 4 Закону України «Про зовнішньоекономічну діяльність» такий вид зовнішньоекономічної діяльності, як *«створення суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності банківських, кредитних та страхових установ за межами України; створення іноземними суб'єктами господарської діяльності зазначених установ на території України у випадках, передбачених законами України»*.

Можна припустити, що під цим видом зовнішньоекономічної діяльності автори даного закону мали на увазі діяльність, наприклад, іноземних юридичних фірм з вчинення на замовлення українських клієнтів дій з підготовки відповідних документів та подачу цих документів відповідним іноземним державним органам для державної реєстрації банківських, кредитних та страхових установ (а в країнах з розвинутою ринковою економікою такі дії можуть вчиняти тільки юристи, акредитовані в юрисдикції, де здійснюється державна реєстрація відповідної установи). В такому випадку об'єктами цих відносин будуть юридичні послуги, що в Класифікації зовнішньоекономічних послуг мають кодове позначення 10.02.01⁵³, та гроші, що сплачуються за такі послуги. Зазначені відносини за всіма ознаками будуть відноситись до зовнішньоекономічних, так як, по-перше, суб'єктами цих відносин є українські та іноземні суб'єкти господарювання, по-друге, об'єкти цих відносин охоплюється визначенням в частині першій статті 139 Господарського кодексу України поняттям «майно, і, по-третє, майно, як об'єкт даних відносин (в даному випадку гроші за послуги) перетинають митний кодон України.

Можна також припустити, що під таким видом зовнішньоекономічної діяльності, як *«створення суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності банківських, кредитних та страхових установ за межами України; створення іноземними суб'єктами господарської діяльності зазначених установ на території України у випадках, передбачених законами України»*

⁵³ Юридичні послуги (код 10.02.01 КЗЕП) входять до складу ділових послуг (код 10 КЗЕП).

автори даного закону мали на увазі відносини, які виникають між українськими або іноземними суб'єктами господарювання, що виступають засновниками відповідно іноземних або українських банківських, кредитних або страхових установ, та відповідно іноземними або українськими державними органами з приводу державної реєстрації відповідних банківських, кредитних або страхових установ. Тоді виникає проблема з кваліфікацією такого роду суспільних відносин як зовнішньоекономічної діяльності.

Із визначення зовнішньоекономічної діяльності, що дається в законодавстві України (зокрема в Законі України «Про зовнішньоекономічну діяльність» та в Господарському кодексі України), є очевидним, що зовнішньоекономічна діяльність - це *«діяльність суб'єктів господарської діяльності України та іноземних суб'єктів господарської діяльності, побудована на взаємовідносинах між ними»⁵⁴*, і що *«зовнішньоекономічною діяльністю суб'єктів господарювання є господарська діяльність»⁵⁵*, тобто *«діяльність суб'єктів господарювання у сфері суспільного виробництва, спрямована на виготовлення та реалізацію продукції, виконання робіт чи надання послуг вартісного характеру, що мають цінову визначеність»⁵⁶*. Однак відносини, що складаються між українськими/іноземними засновниками (якими, до речі можуть бути не тільки суб'єкти господарювання, а і громадяни, що не є суб'єктами господарювання) іноземних/українських банківських, кредитних або страхових установ, та іноземними/українськими реєстраційними чи іншими державними органами, не є, по-перше, господарською діяльністю, а, по-друге, не є діяльністю українських суб'єктів господарювання та іноземних суб'єктів господарювання, побудованою на взаємовідносинах між ними. Іншими

⁵⁴ Абзац дванадцятий статті 1 Закону України «Про зовнішньоекономічну діяльність». [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/959-12>

⁵⁵ Частина 1 статті 377 Господарського кодексу. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/436-15>

⁵⁶ Частина 1 статті 3 Господарського кодексу. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/436-15>

словами, такого роду відносини не відповідають встановленим законодавством України ознакам зовнішньоекономічної діяльності, і, таким чином, не можуть бути віднесені до зовнішньоекономічних відносин, тобто називатися зовнішньоекономічною діяльністю або видом зовнішньоекономічної діяльності. Як відомо, відносини, що складаються між фізичними чи юридичними особами приватного права та державними органами, що здійснюють функції державної реєстрації суб'єктів господарювання, відносяться до адміністративних правовідносин, тобто до *«суспільних відносин, що виникають у зв'язку з реалізацією функцій державної виконавчої влади, змістом якої є управління суспільством»*⁵⁷.

Якщо ж ігнорувати такі ознаки зовнішньоекономічної діяльності, як суб'єктний склад і господарський характер відносин, то тоді і без того достатньо аморфний інститут зовнішньоекономічної діяльності взагалі втрачає всілякі обриси. В такому випадку зовнішньоекономічною діяльністю можна буде називати, скажімо, будь-які перекази коштів із України за кордон або із-за кордону в Україну, як-то, наприклад, переказ грошей із України за кордон батьком своїй донці, що навчається в іноземному університеті, або сплата до українського бюджету іноземним громадянином зі свого іноземного банківського рахунку штрафу за порушення в Україні правил дорожнього руху, або сплата Україною за рішенням Європейського суду з прав людини коштів іноземному позивачу за порушення Україною його права на справедливий суд, закріпленого в статті 6 Європейської конвенції з прав людини, тощо.

Можна також припустити, що під таким видом зовнішньоекономічної діяльності, як *«створення суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності банківських, кредитних та страхових установ за межами України; створення іноземними суб'єктами господарської діяльності зазначених установ на території України у випадках, передбачених законами України»*

⁵⁷ Алфьоров С.М. Адміністративне право. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://pidruchniki.ws/14631004/pravo/ponyattya_administrativnogo_prava

авторами даного закону мався на увазі переказ коштів із України за кордон для оплати українськими засновниками акцій/корпоративних прав створюваних ними іноземних банківських, кредитних та страхових установ, а також переказ коштів та ввезення іншого майна в Україну для сплати іноземними засновниками акцій/корпоративних прав створюваних ними українських банківських, кредитних та страхових установ. В такому випадку треба зазначити, що переказ коштів та вивезення іншого майна із України або в Україну для сплати відповідно українськими або іноземними засновниками акцій/корпоративних прав створюваних ними відповідно іноземних або українських банківських, кредитних та страхових установ охоплюється таким видом зовнішньоекономічної діяльності, як експорт та імпорт капіталів, що згадується в абзаці другому тієї самої статті Закону України «Про зовнішньоекономічну діяльність» і визначається в абзаці одинадцятому статті 1 даного закону як *«вивезення за межі України (ввезення з-за меж України) капіталу у будь-якій формі (валютних коштів, продукції, послуг, робіт, прав інтелектуальної власності та інших немайнових прав) з метою одержання прибутків від виробничої та інших форм господарської діяльності»*. Таким чином, якщо законодавець насправді розумів під таким видом зовнішньої діяльності, як *«створення суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності банківських, кредитних та страхових установ за межами України; створення іноземними суб'єктами господарської діяльності зазначених установ на території України у випадках, передбачених законами України»*, переказ коштів та вивезення іншого майна із України або в Україну для сплати відповідно українськими або іноземними засновниками акцій/корпоративних прав створюваних ними відповідно іноземних або українських банківських, кредитних та страхових установ, то тоді треба констатувати, що і в абзаці другому частини першої статті 4 Закону України «Про зовнішньоекономічну діяльність», і в абзаці шостому частини першої статті 4 того самого закону мова йде в принципі про один і той самий вид зовнішньоекономічної діяльності, який просто в різних

абзацах однієї й тієї ж статті названий/описаний різними словами. Об'єктом правовідносин в такому випадку, як і при експорті та імпорті капіталів, можуть бути певні предмети матеріального світу (товари), визначені в Українській класифікації товарів зовнішньоекономічної діяльності, послуги, визначені в Класифікації зовнішньоекономічних послуг (включаючи роялті та інші послуги, пов'язані з використанням інтелектуальної власності, що в Класифікації зовнішньоекономічних послуг мають кодове позначення 08), майнові і немайнові права (включаючи корпоративні права та цінні папери) та гроші. В більшості країн оплата акцій/корпоративних прав банківських, кредитних та страхових установ (як і інших суб'єктів господарювання – юридичних осіб) здійснюється грошима.

В абзаці сьомому частини першої статті 4 вищезгаданого закону зазначено такий вид зовнішньоекономічної діяльності, як *«спільна підприємницька діяльність між суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності та іноземними суб'єктами господарської діяльності, що включає створення спільних підприємств різних видів і форм, проведення спільних господарських операцій та спільне володіння майном як на території України, так і за її межами»*.

У зв'язку з зазначеним видом діяльності, перш за все, треба зазначити, що в праві України немає такого правового інституту, як *«спільна підприємницька діяльність»*, яка б включала в себе створення спільних підприємств різних видів.

Також треба відмітити, що чинне законодавство України не передбачає створення та державної реєстрації підприємств такої організаційної форми, як «спільні підприємства»⁵⁸.

Тому насправді абзац сьомий частини першої статті 4 вищезгаданого закону може стосуватись двох видів правовідносин:

⁵⁸ Свого часу в праві України передбачалась така організаційна форма підприємств, як «спільні підприємства» і ними називались підприємства, учасниками яких були одночасно українські та іноземні особи. Деякі із зареєстрованих в такій організаційній формі підприємств на практиці можуть існувати і до цього часу.

1) правовідносин, що складаються на підставі договору про спільну діяльність, який регулюється главою 77 Цивільного кодексу України (якщо така діяльність здійснюється в Україні), або відповідними нормами права відповідних іноземних країн (якщо така діяльність здійснюється поза межами України). На англійській мові такого роду відносини називаються «joint venture» або «consortium»;

2) правовідносини, що складаються при переказі коштів та вивезення іншого майна із України або в Україну для сплати відповідно українськими або іноземними засновниками акцій/корпоративних прав створюваних ними спільно відповідно іноземних або українських суб'єктів господарювання у формі юридичних осіб.

Об'єкти спільної підприємницької діяльності

«За договором про спільну діяльність сторони (учасники) зобов'язуються спільно діяти без створення юридичної особи для досягнення певної мети, що не суперечить законові»⁵⁹. «Спільна діяльність може здійснюватися на основі об'єднання вкладів учасників (просте товариство) або без об'єднання вкладів учасників»⁶⁰. «Умови договору про спільну діяльність, у тому числі координація спільних дій учасників або ведення їхніх спільних справ, правовий статус виділеного для спільної діяльності майна, покриття витрат та збитків учасників, їх участь у результатах спільних дій та інші умови визначаються за домовленістю сторін, якщо інше не встановлено законом про окремі види спільної діяльності»⁶¹. «За договором простого товариства сторони (учасники) беруть зобов'язання об'єднати свої вклади та спільно діяти з метою одержання прибутку або досягнення іншої мети»⁶². «Вкладом учасника вважається все те, що він вносить у

⁵⁹ Частина 1 статті 1130 Цивільного кодексу України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/435-15>

⁶⁰ Частина 2 статті 1130 Цивільного кодексу України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/435-15>

⁶¹ Частина 2 статті 1131 Цивільного кодексу України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/435-15>

⁶² Частина 1 статті 1132 Цивільного кодексу України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/435-15>

спільну діяльність (спільне майно), в тому числі грошові кошти, інше майно, професійні та інші знання, навички та вміння, а також ділова репутація та ділові зв'язки»⁶³. «Внесене учасниками майно, яким вони володіли на праві власності, а також вироблена у результаті спільної діяльності продукція та одержані від такої діяльності плоди і доходи є спільною частковою власністю учасників, якщо інше не встановлено договором простого товариства або законом»⁶⁴. «Прибуток, одержаний учасниками договору простого товариства в результаті їх спільної діяльності, розподіляється пропорційно вартості вкладів учасників у спільне майно, якщо інше не встановлено договором простого товариства або іншою домовленістю учасників»⁶⁵.

Договори про спільну діяльність (договори простого товариства) між українськими та іноземними суб'єктами господарювання, діяльність за якими здійснюється на території України, підлягають державній реєстрації в Україні в порядку, встановленому в Положенні про порядок державної реєстрації договорів (контрактів) про спільну інвестиційну діяльність за участю іноземного інвестора, затвердженому постановою Кабінету Міністрів України від 30 січня 1997 р. № 112.

Таким чином, як ми можемо бачити із вищенаведеного, відносини зі спільної діяльності фактично співпадають з відносинами з *«вивезення за межі України (ввезення з-за меж України) капіталу у будь-якій формі (валютних коштів, продукції, послуг, робіт, прав інтелектуальної власності та інших немайнових прав) з метою одержання прибутків від виробничої та інших форм господарської діяльності»⁶⁶*, що в абзаці другому тієї самої статті Закону України «Про зовнішньоекономічну діяльність» визначається як

⁶³ Частина 1 статті 1133 Цивільного кодексу України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/435-15>

⁶⁴ Частина 1 статті 1134 Цивільного кодексу України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/435-15>

⁶⁵ Частина 1 статті 1139 Цивільного кодексу України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/435-15>

⁶⁶ Абзац одинадцятий статті 1 Закону України «Про зовнішньоекономічну діяльність». [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/959-12>

такий вид зовнішньоекономічної діяльності, як експорт та імпорт капіталів. Можна сказати, що поняття «експорт та імпорт капіталів» є більш широким і охоплює собою поняття «спільна діяльність».

Об'єкти діяльності зі створення спільних підприємств

Так само до експорту та імпорту капіталів ми можемо віднести правовідносини, що складаються при переказі коштів та вивезення іншого майна із України або в Україну для сплати відповідно українськими або іноземними засновниками акцій/корпоративних прав створюваних ними спільно відповідно іноземних або українських підприємств, що в абзаці сьомому частини першої статті 4 вищезгаданого закону згадується як *«створення спільних підприємств різних видів і форм»*. Об'єктами правовідносин тут можуть виступати певні предмети матеріального світу (товари), визначені в Українській класифікації товарів зовнішньоекономічної діяльності, послуги, визначені в Класифікації зовнішньоекономічних послуг (включаючи роялті та інші послуги, пов'язані з використанням інтелектуальної власності, що в Класифікації зовнішньоекономічних послуг мають кодове позначення 08), майнові і немайнові права (включаючи корпоративні права та цінні папери) та гроші.

Таким чином, діяльність зі створення спільних підприємств підпадає під ознаки діяльності, визначеної в абзаці другому тієї самої статті Закону України «Про зовнішньоекономічну діяльність» як експорт та імпорт капіталів. Можна сказати, що поняття «експорт та імпорт капіталів» є більш широким і охоплює собою поняття «створення спільних підприємств».

Підсумовуючи аналіз того виду зовнішньоекономічної діяльності, що згадується в абзаці сьомому частини першої статті 4 Закону України «Про зовнішньоекономічну діяльність», можна прийти до висновку, що він в принципі нічим не відрізняється від того виду зовнішньоекономічної діяльності, що згадується в абзаці другому частини першої статті 4 того самого закону, та має ті самі об'єкти правовідносин, а саме: певні предмети матеріального світу (товари), визначені в Українській класифікації товарів

зовнішньоекономічної діяльності, послуги, визначені в Класифікації зовнішньоекономічних послуг (включаючи роялті та інші послуги, пов'язані з використанням інтелектуальної власності, що в Класифікації зовнішньоекономічних послуг мають кодове позначення 08), майнові і немайнові права (включаючи корпоративні права та цінні папери) та гроші.

Об'єкти ліцензійної діяльності

В абзаці восьмому частини першої статті 4 вищезгаданого закону зазначено такий вид зовнішньоекономічної діяльності, як *«підприємницька діяльність на території України, пов'язана з наданням ліцензій, патентів, ноу-хау, торговельних марок та інших нематеріальних об'єктів власності з боку іноземних суб'єктів господарської діяльності; аналогічна діяльність суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності за межами України»*.

Така діяльність становить собою зовнішньоекономічні правовідносини, об'єктами яких є роялті та інші послуги, пов'язані з використанням інтелектуальної власності, в Класифікаторі зовнішньоекономічних послуг позначені кодом 08, та гроші, що сплачуються за такі послуги. Роялті та інші послуги, пов'язані з використанням інтелектуальної власності поділяються на:

- послуги франшизи та використання торгової марки (код 08.01 КЗЕП);
- ліцензії на використання результатів наукових досліджень та розробок (код 08.02.01 КЗЕП);
- ліцензії на програмне забезпечення (код 08.02.02 КЗЕП);
- ліцензії на аудіовізуальні продукти (код 08.02.03 КЗЕП);
- інші ліцензійні послуги (код 08.02.04 КЗЕП);
- послуги, пов'язані з патентною діяльністю (код 08.03 КЗЕП);
- інші роялті (код 08.04 КЗЕП).

Об'єкти діяльності з організації проведення виставок тощо

В абзаці дев'ятому частини першої статті 4 вищезгаданого закону зазначено такий вид зовнішньоекономічної діяльності, як *«організація та здійснення діяльності в галузі проведення виставок, аукціонів, торгів,*

конференцій, симпозіумів, семінарів та інших подібних заходів, що здійснюються на комерційній основі, за участю суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності; організація та здійснення оптової, консигнаційної та роздрібної торгівлі на території України за іноземну валюту у передбачених законами України випадках».

Така діяльність становить собою зовнішньоекономічні правовідносини, об'єктами яких є послуги, зазначені в Класифікаторі зовнішньоекономічних послуг як ділові послуги (код 10 КЗЕП), зокрема:

- послуги конвенції, виставок-ярмарків та послуги з організації виставок (код 10.02.05. КЗЕП);
- послуги, пов'язані з торгівлею автомобілями та авто товарами (код 10.07.01. КЗЕП);
- послуги, пов'язані з роздрібною торгівлею паливом (код 10.07.02. КЗЕП);
- послуги, пов'язані з роздрібною торгівлею побутовими товарами (код 10.07.03.КЗЕП);
- послуги, пов'язані з оптовою торгівлею (код 10.07.04.КЗЕП);
- інші посередницькі послуги у роздрібній торгівлі (код 10.07.05.КЗЕП);
- інші посередницькі послуги в оптовій торгівлі (код 10.07.06.КЗЕП);
- інші ділові послуги (код 10.08. КЗЕП).

В залежності від конкретної ситуації до зазначеного виду діяльності можна також віднести послуги під час ділових подорожей (код 04.03. КЗЕП) та послуги, пов'язані з освітньою подорожжю (код 04.04. КЗЕП).

До об'єктів правовідносин, що складаються при вищезгаданому виді зовнішньоекономічної діяльності, відносяться також гроші, що мають сплачуватись за вищезгадані зовнішньоекономічні послуги.

Об'єкти товарообмінних (бартерних) операцій

В абзаці десятому частини першої статті 4 вищезгаданого закону зазначено такий вид зовнішньоекономічної діяльності, як *«товарообмінні (бартерні) операції та інша діяльність, побудована на формах зустрічної*

торгівлі між суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності та іноземними суб'єктами господарської діяльності».

Товарообмінні (бартерні) операції здійснюються на підставі відповідного договору міни (бартеру). *«За договором міни (бартеру) кожна із сторін зобов'язується передати другій стороні у власність один товар в обмін на інший товар. 2. Кожна із сторін договору міни є продавцем того товару, який він передає в обмін, і покупцем товару, який він одержує взамін»*⁶⁷. Зовнішньоекономічні товарообмінні (бартерні) операції здійснюються за такою схемою: український суб'єкт господарювання експортує певний товар для відповідного іноземного суб'єкта господарювання, а даний іноземний суб'єкт господарювання в обмін імпортує для зазначеного українського суб'єкта господарювання інший товар. Таким чином, «товарообмінні (бартерні) операції та інша діяльність, побудована на формах зустрічної торгівлі між суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності та іноземними суб'єктами господарської діяльності» повністю охоплюється таким видом зовнішньоекономічної діяльності, як експорт та імпорт товарів, що визначений в абзаці другому статті 4 того самого закону. Відповідно об'єктами правовідносин, що у цьому випадку складаються, є тими самими, що і при експорті та імпорті товарів.

Об'єкти орендних, в тому числі лізингових, операцій

В абзаці одинадцятому частини першої статті 4 вищезгаданого закону зазначено такий вид зовнішньоекономічної діяльності, як *«орендні, в тому числі лізингові, операції між суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності та іноземними суб'єктами господарської діяльності».*

Така діяльність становить собою зовнішньоекономічні правовідносини, об'єктами яких є послуги, зазначені в Класифікаторі зовнішньоекономічних послуг, зокрема:

⁶⁷ Стаття 715 Цивільного кодексу України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/435-15>

- фінансовий лізинг (код 07.02.01. КЗЕП);
- послуги, пов'язані з організацією операцій із власним нерухомим майном; (код 10.06.01 КЗЕП);
- послуги з надання в оренду власного нерухомого майна (код 10.06.02 КЗЕП);
- посередницькі послуги та послуги агентств нерухомості (код 10.06.03 КЗЕП);
- послуги з надання в оренду автомобілів (код 10.06.04 КЗЕП);
- послуги з надання в оренду інших транспортних засобів без обслуговуючого персоналу (код 10.06.05 КЗЕП);
- послуги з надання в оренду інших машин та устаткування (код 10.06.06 КЗЕП);
- послуги з надання в оренду та прокат інших предметів власного користування (код 10.06.07 КЗЕП);
- послуги, пов'язані з орендою устаткування для будівництва за кордоном (код 05.01.23 КЗЕП);
- послуги, пов'язані з орендою устаткування для будівництва в Україні (код 05.02.23 КЗЕП).

До об'єктів правовідносин, що складаються в даному виді зовнішньоекономічної діяльності, відносяться також гроші, що сплачуються за вищезазначені послуги.

Об'єкти операції по придбання, продажу та обміну валюти

В абзаці дванадцятому частини першої статті 4 вищезгаданого закону зазначено такий вид зовнішньоекономічної діяльності, як *«операції по придбання, продажу та обміну валюти на валютних аукціонах, валютних біржах та на міжбанківському валютному ринку»*.

Із самої назви зазначеної вище діяльності очевидно, що об'єктом правовідносин, що складаються при її здійсненні, є іноземна та українська валюта, тобто гроші.

У цьому зв'язку треба зазначити, що *«операції по придбання, продажу та обміну валюти на валютних аукціонах, валютних біржах та на міжбанківському валютному ринку»* тільки в тому разі можуть бути віднесені до зовнішньоекономічної діяльності, тобто зовнішньоекономічних правовідносин, якщо суб'єктами цих правовідносин одночасно є українські та іноземні суб'єкти господарювання. Або іншими словами, якщо український суб'єкт господарювання купує іноземну валюту у іноземного суб'єкта господарювання. Якщо ж, наприклад, український банк купує іноземну валюту (на міжбанківському валютному ринку чи у інший спосіб) у іншого українського банку, то такі валютні операції не будуть відноситись до зовнішньоекономічної діяльності. Відносини з купівлі-продажу іноземної валюти за участі тільки українських суб'єктів не будуть вважатись зовнішньоекономічними тому, що суб'єктами таких відносин не є українські та іноземні суб'єкти господарювання, а об'єкт таких відносин, тобто гроші, не перетинає митний кордон України.

Об'єкти робіт на контрактній основі фізичних осіб

В абзаці тринадцятому частини першої статті 4 вищезгаданого закону зазначено такий вид зовнішньоекономічної діяльності, як *«роботи на контрактній основі фізичних осіб України з іноземними суб'єктами господарської діяльності як на території України, так і за її межами; роботи іноземних фізичних осіб на контрактній оплатній основі з суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності як на території України, так і за її межами»*.

Розглядаючи цей вид зовнішньоекономічної діяльності, перш за все треба зауважити наступне.

В СРСР не існувало такої організаційної форми господарювання, як приватний підприємець, чи фізична особа – підприємець, бо такого роду діяльність була заборонена. Так, наприклад, стаття 150 Кримінального кодексу Української РСР за зайняття приватнопідприємницькою діяльністю передбачала покарання до п'яти років позбавлення волі з конфіскацією

майна. В час, коли приймався Закон «Про зовнішньоекономічну діяльність» (квітень 1991 року), законодавство Української РСР вже не забороняло громадянам займатися приватнопідприємницькою діяльністю, але ще не передбачало державної реєстрації суб'єктів господарювання в такій організаційній формі, як фізична особа – підприємець. Тому тоді будь-який громадянин, в принципі, розглядався як потенційний підприємець. Саме із зазначених вище причин в абзаці тринадцятому частини першої статті 4 вищезгаданого закону мова йде просто про фізичних осіб як можливих учасників зовнішньоекономічної діяльності.

В прийнятому уже в 2003 році Господарському кодексі України законодавець уточнив⁶⁸, що суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності є: 1) господарські організації - юридичні особи та 2) громадяни України, іноземці та особи без громадянства, які здійснюють господарську діяльність та зареєстровані відповідно до закону як підприємці⁶⁹. Таким чином, під фізичними особами, що згадуються в абзаці тринадцятому частини першої статті 4 вищезгаданого закону треба мати на увазі фізичних осіб, зареєстрованих відповідно до закону як підприємці. Така реєстрація в Україні здійснюється відповідно до Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань», що набрав чинності з 1 липня 2004 року.

Фізичні особи України, що не зареєстровані як фізичні особи – підприємці в Єдиному державному реєстрі юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань відповідно до Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань» не можуть бути суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності. Фізичні особи (скажімо, громадяни України) можуть не на систематичній основі виконувати на підставі договору підряду згідно з

⁶⁸ На жаль, законодавець при цьому не вніс відповідних змін до Закону України «Про зовнішньоекономічну діяльність»

⁶⁹ Див. частину 1 статті 378 та частину 2 статті 55 Господарського кодексу України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/436-15>

положеннями глави 61 Цивільного кодексу України певні роботи для іноземних суб'єктів, але ні з теоретичної, ні з практичної точки зору дана діяльність громадянина України, що не є фізичною особою-підприємцем, не буде розглядатися і обліковуватися як зовнішньоекономічна діяльність.

Таким чином, якщо розглядати роботи на контрактній основі фізичних осіб – підприємців України з іноземними суб'єктами господарської діяльності як на території України, так і за її межами, та роботи іноземних фізичних осіб – підприємців на контрактній оплатній основі з суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності як на території України, так і за її межами, як зовнішньоекономічні відносини, то об'єктами таких правовідносин можуть бути послуги, зазначені в Класифікаторі зовнішньоекономічних послуг, зокрема:

- послуги з переробки матеріальних ресурсів (код 01 КЗЕП);
- послуги з ремонту та технічного обслуговування, що не віднесені до інших категорій (код 02 КЗЕП);
- транспортні послуги (код 03 КЗЕП);
- послуги, пов'язані з подорожами (код 04 КЗЕП);
- послуги з будівництва (код 04 КЗЕП);
- роялті та інші послуги, пов'язані з використанням інтелектуальної власності (код 08 КЗЕП);
- послуги у сфері телекомунікації, комп'ютерні та інформаційні послуги (код 09 КЗЕП);
- ділові послуги (код 10 КЗЕП).

Треба відмітити, що фізичні особи – підприємці за законодавством України не можуть надавати деякі із зовнішньоекономічних послуг, зазначених в Класифікаторі зовнішньоекономічних послуг. Наприклад, вони не можуть надавати послуги зі страхування (код 06 КЗЕП) та послуги, пов'язані з фінансовою діяльністю (код 07 КЗЕП), бо фінансові послуги в Україні можуть надавати тільки фінансові установи, що мають бути юридичними особами.

Виходячи із проведеного аналізу норм права, направлених на регулювання зовнішньоекономічної діяльності, ми можемо зазначити, що об'єкти зовнішньоекономічних правовідносин можна поділити наступні види:

1) товари, зазначені в Українській класифікації товарів зовнішньоекономічної діяльності, затвердженій Законом України «Про митний тариф»;

2) послуги, зазначені в Класифікації зовнішньоекономічних послуг (КЗЕП), затвердженій наказом Державного комітету статистики України № 69 від 27.02.2013;

3) конвертована валюта⁷⁰, зазначена в Класифікаторі іноземних валют та банківських металів, затвердженому Постановою Правління Національного банку України від 04.02.98 N 34 (у редакції постанови Правління Національного банку України від 02.10.2002 N 378).

В залежності від мети, з якою використовуються зазначені об'єкти зовнішньоекономічних правовідносин, вони можуть набувати форми: 1) товару (товарів і послуг), або 2) капіталу (інвестицій).

3. Зміст зовнішньоекономічних правовідносин

«Зміст правовідносин — це сукупність суб'єктивних прав і юридичних обов'язків учасників даних правовідносин... Суб'єктивні юридичні обов'язки, як і суб'єктивні права, суворо персоніфіковані. Вони адресовані не

⁷⁰ Згідно зі статтею 1 Декрет Кабінету Міністрів України «Про систему валютного регулювання і валютного контролю» конвертованою валютою визнається «іноземна валюта, що віднесена до цієї категорії Національним банком України». Здійснення розрахунків чи інших валютних операцій між українськими та іноземними суб'єктами зовнішньоекономічних відносин в українській валюті законодавством України (зокрема Декретом Кабінету Міністрів України «Про систему валютного регулювання і валютного контролю») за загальним правилом не дозволяється і допускається тільки за умов отримання від Національного банку України спеціального дозволу (індивідуальної ліцензії).

абстрактній особі чи особам, а покладаються на конкретного учасника чи учасників цілком визначених, конкретних правовідносин»⁷¹.

Які ж саме суб'єктивні права та юридичні обов'язки можуть складати зміст зовнішньоекономічних правовідносин?

Законодавство не дає переліку суб'єктивних прав та юридичних обов'язків, які можуть складати зміст зовнішньоекономічних правовідносин. В законодавстві можна знайти лише одну спільну для будь-яких видів зовнішньоекономічної діяльності вимогу, що стосується змісту зовнішньоекономічних правовідносин. Ця вимога закріплена в частині 1 статті 377 Господарського кодексу України, і суть цієї вимоги полягає в тому, що зміст зовнішньоекономічних правовідносин обов'язково має включати суб'єктивні права та юридичні обов'язки суб'єктів зовнішньоекономічних правовідносин щодо перетинання митного кордону України тими суспільними благами, що складають об'єкт конкретних зовнішньоекономічних правовідносин. У визначені зовнішньоекономічної діяльності, що дається в абзаці дванадцятому статті 1 Закону України «Про зовнішньоекономічну діяльність», зазначена кваліфікуюча ознака зовнішньоекономічних правовідносин відсутня та й взагалі не міститься жодних вимог щодо змісту зовнішньоекономічних правовідносин. У цьому зв'язку в юридичній літературі часом дебатується питання: чи є права і обов'язки суб'єктів зовнішньоекономічних правовідносин щодо перетинання певними благами митного кордону України необхідною умовою зовнішньоекономічної діяльності, тобто її кваліфікуючою ознакою?

Розмірковуючи над цим питанням, треба зважати на те, що сам факт укладення будь-якого договору між українським та іноземним суб'єктами господарювання (наприклад, договору про безкоштовний обмін інформацією про ціни на ринках їх країн) сам по собі не може означати виникнення між цими суб'єктами зовнішньоекономічних правовідносин. Якщо договір між

⁷¹ Зайчук О. В., Оніщенко Н. М. Теорія держави і права. Академічний курс. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ebk.net.ua/Book/law/zaychuk_tdp/zmist.htm.

українським та іноземним суб'єктами господарювання не передбачає прав і обов'язків цих суб'єктів щодо перетинання певними соціальними благами, які мають вартісне визначення (товарами, грошами тощо), митного кордону України, то такий договір взагалі не породжує зовнішньоекономічні правовідносини, тобто в такому випадку мова не може йти про зовнішньоекономічну діяльність (принаймні передбачений статтею 22 Закону України «Про зовнішньоекономічну діяльність» облік та звітність про такого роду діяльність, як про зовнішньоекономічну, не здійснюється). Таким чином, суб'єктивні права та юридичні обов'язки відповідних суб'єктів щодо перетинання певними соціальними благами, які мають вартісне визначення (товарами, грошами тощо), митного кордону України є обов'язковою складовою змісту та кваліфікуючою ознакою зовнішньоекономічних правовідносин.

Поняття перетинання митного кордону України є певним чином умовним тому, що об'єктами зовнішньоекономічних прав не завжди є предмети матеріального світу, які можна фізично перемістити через відповідний пункт митного контролю з відповідним проходженням митного контролю. Візьмемо для прикладу такий об'єкт зовнішньоекономічних правовідносин, як гроші. Хоча гроші, в принципі, і існують у певній фізичній формі (як металеві монети та паперові банкноти), але у господарській діяльності (особливо міжнародній) розрахунки зазвичай здійснюються в безготівковій формі. При безготівковій формі розрахунків гроші фізично не переміщуються (скажімо, в валізах чи мішках) через відповідний контрольний пункт на митному кордоні України з проходженням відповідного митного контролю, а, так би мовити, в електронному вигляді переходять із рахунка, скажімо, іноземного суб'єкта господарювання в іноземному банку на рахунок українського суб'єкта господарювання в українському банку, перетинаючи при цьому, так би мовити, умовно митний кордон України.

Враховуючи вищенаведене, а також те, що підставою виникнення зовнішньоекономічних правовідносин є зовнішньоекономічний договір, стає зрозумілим, що конкретні права та обов'язки конкретних суб'єктів в конкретних зовнішньоекономічних правовідносинах визначаються домовленістю цих суб'єктів і фіксуються у зовнішньоекономічному договорі, при цьому ці конкретні права і обов'язки конкретних суб'єктів в конкретних зовнішньоекономічних правовідносинах мають обов'язково включати певні суб'єктивні права та юридичні обов'язки даних суб'єктів правовідносин щодо перетинання митного кордону України тими суспільними благами, що становлять об'єкт цих правовідносин (товарами, грошима тощо).

Конкретні права і обов'язки конкретних суб'єктів в конкретних зовнішньоекономічних правовідносинах виникають з моменту виникнення самих зовнішньоекономічних правовідносин, яким є укладення зовнішньоекономічного договору.

Кількість варіантів наборів конкретних суб'єктивних прав і юридичних обов'язків, які в сукупності можуть складати зміст договорів, що опосередковують зовнішньоекономічну діяльність, є незчисленною. Такі конкретні суб'єктивні права і юридичні обов'язки визначаються суб'єктами правовідносин в залежності від багатьох обставин, включаючи специфіку об'єкта зовнішньоекономічних правовідносин, тобто предмету зовнішньоекономічного договору.

В попередньому параграфі ми з'ясували, що об'єктами зовнішньоекономічних правовідносин можуть бути такі суспільні блага, як :

- товари, зазначені в Українській класифікації товарів зовнішньоекономічної діяльності (надалі – товари);

- послуги, зазначені в Класифікації зовнішньоекономічних послуг (включаючи роялті та інші послуги, пов'язані з використанням інтелектуальної власності, що в Класифікації зовнішньоекономічних послуг мають кодове позначення 08) (надалі – послуги);

- майнові і немайнові права, включаючи корпоративні права і цінні папери, що засвідчують відповідні права (надалі – майнові і немайнові права);

гроші (іноземна і українська національна валюта).

Так, наприклад, якщо предметом зовнішньоекономічного договору є товар, то, в залежності від виду товару будуть відрізнятися і права і обов'язки сторін такого договору. Зрозуміло, що не можуть бути однаковими права і обов'язки сторін зовнішньоекономічного договору купівлі-продажу, наприклад, живих тварин і зовнішньоекономічного договору купівлі-продажу нафти. Так само природно будуть відрізнятися права і обов'язки сторін зовнішньоекономічного договору при наданні, наприклад, послуг космічного транспорту від прав і обов'язків сторін зовнішньоекономічного договору при наданні послуг, пов'язаних з будівництвом будівель чи, скажімо, таких пов'язаних з фінансовою діяльністю послуг, як фінансовий лізинг. Враховуючи, що в Українській класифікації товарів зовнішньоекономічної діяльності, та в Класифікації зовнішньоекономічних послуг виділяються десятки, якщо не сотні, різних видів як товарів, так і послуг, то різноманіття варіацій можливих конкретних прав і обов'язків певних конкретних суб'єктів зовнішньоекономічних правовідносин є, насправді, незчисленим.

Конкретний набір суб'єктивних прав і юридичних обов'язків у конкретному зовнішньоекономічному договорі залежить, в значній мірі, також від мети, з якою вступають у зовнішньоекономічні відносини їх суб'єкти.

Можна виділити дві основні мети, які спонукають українських та іноземних суб'єктів господарювання вступати у зовнішньоекономічні правовідносини.

Так, метою, що спонукає українських та іноземних суб'єктів господарювання вступати у зовнішньоекономічні правовідносини, може бути отримання одним суб'єктом правовідносин таких суспільних благ, як товари, та послуги, а другим суб'єктом правовідносин - таких суспільних благ, як

гроші або інші товари та послуги. При цьому конкретно визначається, які саме товари та послуги, їх кількість, якість та вартість, а також чітко визначається сума грошей, що має бути сплачена за товари та послуги. Зовнішньоекономічні правовідносини, що складаються з даною метою та з приводу даних об'єктів правовідносин називаються міжнародною торгівлею товарами та послугами.

При міжнародній торгівлі товарами та послугами здійснюється експорт товарів (тобто *«продаж товарів українськими суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності іноземним суб'єктам господарської діяльності (у тому числі з оплатою в негрошовій формі) з вивезенням або без вивезення цих товарів через митний кордон України, включаючи реекспорт товарів»*⁷²) та імпорту товарів (тобто *«купівля (у тому числі з оплатою в негрошовій формі) українськими суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності в іноземних суб'єктів господарської діяльності товарів з ввезенням або без ввезення цих товарів на територію України, включаючи купівлю товарів, призначених для власного споживання установами та організаціями України, розташованими за її межами»*⁷³). Таким чином, торгівля товарами та послугами може бути охарактеризована як експорт та імпорту товарів, що, власне, і зроблено в абзаці другому частини першої статті 4 Закону України «Про зовнішньоекономічну діяльність».

Другою метою, що спонукає українських та іноземних суб'єктів господарювання вступати у зовнішньоекономічні правовідносини, може бути придбання певних об'єктів (зазвичай це майнові та немайнові права, наприклад, корпоративні права/цінні папери, що їх засвідчують) для отримання у майбутньому таких суспільних благ, як гроші (у вигляді доходів/прибутків, дивідендів тощо). При цьому заздалегідь не відомо якою буде сума отриманих грошей (доходів/прибутків, дивідендів тощо).

⁷² Абзац десятий статті 1 Закону України «Про зовнішньоекономічну діяльність». [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/959-12>

⁷³ Абзац чотирнадцятий статті 1 Закону України «Про зовнішньоекономічну діяльність». [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/959-12>

Зовнішньоекономічні правовідносини, що складаються з даною метою та з приводу даних об'єктів правовідносин називаються міжнародним інвестуванням.

При міжнародному інвестуванні здійснюється експорт та імпорт капіталу, тобто *«вивезення за межі України (ввезення з-за меж України) капіталу у будь-якій формі (валютних коштів, продукції, послуг, робіт, прав інтелектуальної власності та інших немайнових прав) з метою одержання прибутків від виробничої та інших форм господарської діяльності»*⁷⁴. Таким чином, міжнародне інвестування може бути охарактеризоване як експорт та імпорт капіталів, що, власне, і зроблено в абзаці другому частини першої статті 4 Закону України «Про зовнішньоекономічну діяльність».

Зміст експорту/імпорту товарів

При торгівлі товарами та послугами (експорті та імпорті товарів) конкретні права і обов'язки суб'єктів зовнішньоекономічних правовідносин, що складають зміст цих правовідносин, формується навколо такої основної групи прав і обов'язків, як обов'язку одного суб'єкта правовідносин (продавця/виконавця) передати/надати другому суб'єкту правовідносин товар/послуги, та обов'язку другого суб'єкта правовідносин (покупця/замовника) прийняти даний товар/послуги та сплатити за нього певну суму грошей, або передати/надати іншому суб'єкту правовідносин інший товар/послуги.

Зміст експорту/імпорту капіталів

При міжнародному інвестуванні (експорті та імпорті капіталів) конкретні права і обов'язки суб'єктів зовнішньоекономічних правовідносин, що складають зміст цих правовідносин, формується навколо такої основної групи прав і обов'язків, як обов'язку одного суб'єкта правовідносин (інвестора) передати другому суб'єкту правовідносин певну суму грошей (або капітали в іншій формі) для вкладення в певний об'єкт інвестування

⁷⁴ Абзац одинадцятий статті 1 Закону України «Про зовнішньоекономічну діяльність». [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/959-12>

(наприклад, статутний капітал/фонд господарського товариства або в просте товариство), та обов'язку другого суб'єкта правовідносин передати інвестору певні права та сплачувати за певних умов інвестору прибутки від виробничої та інших форм господарської діяльності, що здійснює об'єкт інвестування.

Усі види зовнішньоекономічної діяльності, в тому числі і перелічені в статті 4 Закону України «Про зовнішньоекономічну діяльність», так чи інакше, формуються навколо зазначених вище груп основних прав і обов'язків і, таким чином, відносяться або до міжнародної торгівлі товарами та послугами (тобто експорту та імпорту товарів), або до міжнародного інвестування (тобто експорту та імпорту капіталів).

В рамках цих двох груп зовнішньоекономічних правовідносин (тобто правовідносин з торгівлі товарами та послугами (тобто експорту та імпорту товарів⁷⁵) та правовідносин з міжнародного інвестування (тобто експорту та імпорту капіталів) в залежності від виду товарів/послуг та капіталів та умов передачі товарів/послуг та капіталів можна виділити величезну кількість різноманітних видів зовнішньоекономічних правовідносин, які будуть мати специфічні набори прав і обов'язків. А, називаючи певні групи зовнішньоекономічних правовідносин видами зовнішньоекономічної діяльності, як це робиться в статті 4 Закону України «Про зовнішньоекономічну діяльність», відповідно можна виділити і величезну кількість різноманітних видів зовнішньоекономічної діяльності, набагато більше, ніж у зазначеній статті.

Зміст експорту/імпорту робочої сили

Так, зміст правовідносин зі згаданих в абзаці другому частини першої статті 4 зазначеного закону експорту та імпорту робочої сили залишається загадкою, але можна припустити, що мався на увазі такий спосіб поставки послуг, як присутність фізичних осіб. За цим способом поставки послуг фізична особа (або сам постачальник послуги, якщо він/вона є самозайнятим

⁷⁵ Товаром згідно з абзацом сорок дев'ятим статті 1 Закону України «Про зовнішньоекономічну діяльність» визнається «будь-яка продукція, послуги, роботи, права інтелектуальної власності та інші немайнові права, призначені для продажу (оплатної передачі)».

робітником, або його/її найманий працівник) виїжджає за кордоном для надання послуги. Спосіб присутності фізичних осіб використовується, коли будь-яка окрема особа тимчасово присутня на території країни, яка не є його рідною країною, для надання комерційної послуги. В такому разі зміст такого виду зовнішньоекономічної діяльності будуть складати наступні обов'язки: обов'язок виконавця надати певні послуги замовнику, для чого працівники виконавця (невдало названі «робочою силою») мають перетнути митний кордон України і працювати на території іншої країни, та обов'язок замовника сплатити виконавцю за дані послуги певну суму грошей.

Зміст діяльності з надання послуг

Зміст зазначених в абзаці третьому частини першої статті 4 Закону України «Про зовнішньоекономічну діяльність» правовідносин з *«надання суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності України послуг іноземним суб'єктам господарської діяльності, в тому числі: виробничих, транспортно-експедиційних, страхових, консультаційних, маркетингових, експортних, посередницьких, брокерських, агентських, консигнаційних, управлінських, облікових, аудиторських, юридичних, туристських та інших, що прямо і виключно не заборонені законами України; надання вищезазначених послуг іноземними суб'єктами господарської діяльності суб'єктам зовнішньоекономічної діяльності України»* формується навколо такої основної групи прав і обов'язків, як обов'язку одного суб'єкта правовідносин (виконавця) надати другому суб'єкту правовідносин послуги, та обов'язку другого суб'єкта правовідносин (замовника) прийняти ці послуги та сплатити за них певну суму грошей, або передати/надати іншому суб'єкту правовідносин інші послуги/товар. Ця група правовідносин охоплюється поняттям торгівля товарами/послугами, що в абзаці другому частини першої статті 4 вищезазначеного закону називається таким видом зовнішньоекономічної діяльності, як експорт та імпорт товарів.

Зміст міжнародної кооперації

Зміст зазначених в абзаці четвертому частини першої статті 4 Закону України «Про зовнішньоекономічну діяльність» правовідносин з наукової, науково-технічної, науково-виробничої, виробничої, навчальної та іншої кооперації з іноземними суб'єктами господарської діяльності в силу аморфності такого поняття, як кооперація, може формуватися навколо таких двох основних груп прав і обов'язків: 1) групи прав і обов'язків, яка складається з обов'язку одного суб'єкта правовідносин (продавця/виконавця) передати/надати другому суб'єкту правовідносин товар/послуги, та обов'язку другого суб'єкта правовідносин (покупця/замовника) прийняти та даний товар/послуги та сплатити за нього певну суму грошей, або передати/надати іншому суб'єкту правовідносин інший товар/послуги; 2) групи прав і обов'язків, яка складається з обов'язку одного суб'єкта правовідносин (інвестора) передати другому суб'єкту правовідносин певну суму грошей (або капітали в іншій формі) для вкладення в певний об'єкт інвестування (наприклад, статутний капітал/фонд господарського товариства або в просте товариство), та обов'язку другого суб'єкта правовідносин передати інвестору певні права та сплачувати за певних умов інвестору прибутки від виробничої та інших форм господарської діяльності, що здійснює об'єкт інвестування. Тобто таке загальне поняття, як кооперація, може включати в себе, як відносини з торгівлі товарами/послугами (які в абзаці другому частини першої статті 4 вищезазначеного закону називається таким видом зовнішньоекономічної діяльності, як експорт та імпорт товарів), так і відносини з інвестування (які в абзаці другому частини першої статті 4 вищезазначеного закону називається таким видом зовнішньоекономічної діяльності, як експорт та імпорт капіталів).

Зміст діяльності з навчання та підготовки спеціалістів на комерційній основі

Зміст зазначених в абзаці четвертому частини першої статті 4 Закону України «Про зовнішньоекономічну діяльність» правовідносин з підготовки спеціалістів на комерційній основі формується навколо такої основної групи

прав і обов'язків, як обов'язку одного суб'єкта правовідносин (виконавця) надати другому суб'єкту правовідносин послуги з освіти, що в Класифікації зовнішньоекономічних послуг мають кодове позначення 04.04.04, та обов'язку другого суб'єкта правовідносин (замовника) прийняти ці послуги та сплатити за них певну суму грошей, або передати/надати іншому суб'єкту правовідносин інший товар/послуги. Ця група правовідносин охоплюється поняттям торгівля товарами/послугами, що в абзаці другому частини першої статті 4 вищезазначеного закону називається таким видом зовнішньоекономічної діяльності, як експорт та імпорт товарів.

Зміст міжнародних фінансових операцій та операцій з цінними паперами

Зміст зазначених в абзаці п'ятому частини першої статті 4 Закону України «Про зовнішньоекономічну діяльність» правовідносин з міжнародних фінансових операцій формується навколо такої основної групи прав і обов'язків, як обов'язку одного суб'єкта правовідносин (виконавця/банку) надати другому суб'єкту правовідносин послуги, пов'язані з фінансовою діяльністю (код 07 КЗЕП), та обов'язку другого суб'єкта правовідносин (замовника/клієнта) прийняти ці послуги та сплатити за них певну суму грошей.

Послуги, пов'язані з фінансовою діяльністю включають в себе послуги центральних банків (код 07.01.01 КЗЕП); послуги представництв фінансових компаній (код 07.01.02 КЗЕП); послуги інших фінансових органів; (код 07.01.03 КЗЕП); фінансовий лізинг (код 07.02.01 КЗЕП); послуги з надання кредитів (код 07.02.02 КЗЕП); послуги інших видів фінансового посередництва, що не віднесені до інших категорій (код 07.02.04 КЗЕП); послуги з управління фінансовими ринками (код 07.03.01 КЗЕП); послуги з управління портфелями цінних паперів (код 07.03.02 КЗЕП); послуги, пов'язані з іншими видами допоміжної діяльності в галузі фінансів (код 07.03.03 КЗЕП), а тому, зрозуміло, зміст правовідносин по кожному виду послуг буде відрізнятись один від одного.

Ця група правовідносин охоплюється поняттям торгівля товарами/послугами, що в абзаці другому частини першої статті 4 вищезазначеного закону називається таким видом зовнішньоекономічної діяльності, як експорт та імпорт товарів.

Зміст зазначених в абзаці п'ятому частини першої статті 4 Закону України «Про зовнішньоекономічну діяльність» правовідносин з операцій з цінними паперами формується навколо такої основної групи прав і обов'язків, як обов'язку одного суб'єкта правовідносин (інвестора) передати другому суб'єкту правовідносин певну суму грошей (або капітали в іншій формі) для вкладення в певний об'єкт інвестування (наприклад, статутний капітал акціонерного товариства), та обов'язку другого суб'єкта правовідносин передати інвестору певні цінні папери, що засвідчують корпоративні та майнові права, та сплачувати за певних умов інвестору прибутки від виробничої та інших форм господарської діяльності, що здійснює об'єкт інвестування (наприклад, дивіденди на акції акціонерного товариства). Ця група правовідносин охоплюється поняттям інвестування, що в абзаці другому частини першої статті 4 вищезазначеного закону називається таким видом зовнішньоекономічної діяльності, як експорт та імпорт капіталів.

Зміст кредитних та розрахункових операцій

Зміст зазначених в абзаці шостому частини першої статті 4 Закону України «Про зовнішньоекономічну діяльність» правовідносин з кредитних та розрахункових операцій формується навколо такої основної групи прав і обов'язків, як обов'язку одного суб'єкта правовідносин (виконавця/банку) надати другому суб'єкту правовідносин послуги, пов'язані з фінансовою діяльністю (код 07 КЗЕП), зокрема, послуги центральних банків (код 07.01.01 КЗЕП) та послуги з надання кредитів (код 07.02.02 КЗЕП), та обов'язку другого суб'єкта правовідносин (замовника/клієнта) прийняти ці послуги та сплатити за них певну суму грошей. Ця група правовідносин охоплюється поняттям торгівля товарами/послугами, що в абзаці другому частини першої

статті 4 вищезазначеного закону називається таким видом зовнішньоекономічної діяльності, як експорт та імпорт товарів.

Зміст діяльності зі створення банківських, кредитних та страхових установ

Зміст зазначених в абзаці шостому частини першої статті 4 Закону України «Про зовнішньоекономічну діяльність» правовідносин зі створення суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності банківських, кредитних та страхових установ за межами України та створення іноземними суб'єктами господарської діяльності зазначених установ на території України визначити певним чином проблематично, так як не зрозуміло що саме мали на увазі під цим видом зовнішньоекономічної діяльності автори зазначеного закону. Припустимо, що під зазначеним видом зовнішньоекономічної діяльності мався на увазі переказ коштів із України за кордон для оплати українськими засновниками акцій/корпоративних прав створюваних ними іноземних банківських, кредитних та страхових установ, а також переказ коштів та ввезення іншого майна в Україну для сплати іноземними засновниками акцій/корпоративних прав створюваних ними українських банківських, кредитних та страхових установ. В такому разі зміст такого роду правовідносин буде формуватися навколо такої основної групи прав і обов'язків, як обов'язку одного суб'єкта правовідносин (інвестора) передати другому суб'єкту правовідносин (відповідній банківській, кредитній чи страховій установі) певну суму грошей (або капітали в іншій формі) для вкладення їх в статутний капітал відповідної банківської, кредитної чи страхової установи, та обов'язку відповідної банківської, кредитної чи страхової установи надати інвестору певні корпоративні права (акції, що засвідчують корпоративні права) та сплачувати за певних умов інвестору дивіденди від діяльності, що здійснює відповідна банківська, кредитна чи страхова установа. Ця група правовідносин охоплюється поняттям інвестування, що в абзаці другому частини першої статті 4 вищезазначеного

закону називається таким видом зовнішньоекономічної діяльності, як експорт та імпорт капіталів.

Зміст спільної підприємницької діяльності

Зміст зазначених в абзаці сьомому частини першої статті 4 Закону України «Про зовнішньоекономічну діяльність» правовідносин зі спільної підприємницька діяльність між суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності та іноземними суб'єктами господарської діяльності формується навколо такої основної групи прав і обов'язків, як обов'язку одного суб'єкта правовідносин (інвестора) передати другому суб'єкту правовідносин (суб'єкту господарювання, який веде спільні справи учасників спільної діяльності) певну суму грошей (або капітали в іншій формі) в якості вкладу у спільну діяльність, та обов'язку суб'єкта господарювання, який веде спільні справи учасників спільної діяльності, сплачувати за певних умов інвестору частину прибутку від спільної діяльності пропорційно вартості внесеного інвестором вкладу. Ця група правовідносин охоплюється поняттям інвестування, що в абзаці другому частини першої статті 4 вищезазначеного закону називається таким видом зовнішньоекономічної діяльності, як експорт та імпорт капіталів.

Зміст діяльності зі створення спільних підприємств

Зміст зазначених в абзаці сьомому частини першої статті 4 Закону України «Про зовнішньоекономічну діяльність» правовідносин зі створення спільних підприємств буде формуватися навколо такої основної групи прав і обов'язків, як обов'язку одного суб'єкта правовідносин (інвестора) передати другому суб'єкту правовідносин (відповідному підприємству) певну суму грошей (або капітали в іншій формі) для вкладення їх в статутний капітал відповідного підприємства та обов'язку відповідного підприємства надати інвестору певні корпоративні права (акції, що засвідчують корпоративні права) та сплачувати за певних умов інвестору дивіденди від діяльності, що здійснює відповідне підприємство. Ця група правовідносин охоплюється поняттям інвестування, що в абзаці другому частини першої статті 4

вищезазначеного закону називається таким видом зовнішньоекономічної діяльності, як експорт та імпорт капіталів.

Зміст ліцензійної діяльності

Зміст зазначених в абзаці восьмому частини першої статті 4 Закону України «Про зовнішньоекономічну діяльність» правовідносин з підприємницької діяльності, пов'язаної з наданням ліцензій, патентів, ноу-хау, торговельних марок та інших нематеріальних об'єктів власності, буде формуватися навколо такої основної групи прав і обов'язків, як обов'язку одного суб'єкта правовідносин (зазвичай ліцензіару) надати другій стороні (ліцензіату) дозвіл на використання об'єкта права інтелектуальної власності (ліцензію) на умовах, визначених за взаємною згодою сторін, та обов'язку ліцензіату сплатити за ліцензію певну суму грошей.

Правовідносини з підприємницької діяльності, пов'язаної з наданням ліцензій, патентів, ноу-хау, торговельних марок в Класифікаторі зовнішньоекономічних послуг відносяться до послуг, пов'язаних з використанням інтелектуальної власності (код 08 КЗЕП), та поділяються на:

- послуги франшизи та використання торгової марки (код 08.01 КЗЕП);
- ліцензії на використання результатів наукових досліджень та розробок (код 08.02.01 КЗЕП);
- ліцензії на програмне забезпечення (код 08.02.02 КЗЕП);
- ліцензії на аудіовізуальні продукти (код 08.02.03 КЗЕП);
- інші ліцензійні послуги (код 08.02.04 КЗЕП);
- послуги, пов'язані з патентною діяльністю (код 08.03 КЗЕП);
- інші роялті (код 08.04 КЗЕП).

Ця група правовідносин охоплюється поняттям торгівля товарами/послугами, що в абзаці другому частини першої статті 4 вищезазначеного закону називається таким видом зовнішньоекономічної діяльності, як експорт та імпорт товарів.

Зміст діяльності з організації проведення виставок тощо

Зміст зазначених в абзаці дев'ятому частини першої статті 4 Закону України «Про зовнішньоекономічну діяльність» правовідносин з організації та здійснення діяльності в галузі проведення виставок, аукціонів, торгів, конференцій, симпозіумів, семінарів та інших подібних заходів, що здійснюються на комерційній основі, за участю суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності, та організація та здійснення оптової, консигнаційної та роздрібної торгівлі на території України за іноземну валюту буде формуватися навколо такої основної групи прав і обов'язків, як обов'язку одного суб'єкта правовідносин (виконавця) надати другому суб'єкту правовідносин ділові послуги (код 10 КЗЕП), та обов'язку другого суб'єкта правовідносин (замовника) прийняти ці послуги та сплатити за них певну суму грошей, або передати/надати іншому суб'єкту правовідносин інший товар/послуги.

До ділових послуг (код 10 КЗЕП), що відповідають вищезгаданому виду зовнішньоекономічної діяльності, згідно з Класифікацією зовнішньоекономічних послуг відносяться:

- послуги конвенції, виставок-ярмарків та послуги з організації виставок (код 10.02.05. КЗЕП);
- послуги, пов'язані з торгівлею автомобілями та авто товарами (код 10.07.01. КЗЕП);
- послуги, пов'язані з роздрібною торгівлею паливом (код 10.07.02. КЗЕП);
- послуги, пов'язані з роздрібною торгівлею побутовими товарами (код 10.07.03.КЗЕП);
- послуги, пов'язані з оптовою торгівлею (код 10.07.04.КЗЕП);
- інші посередницькі послуги у роздрібній торгівлі (код 10.07.05.КЗЕП);
- інші посередницькі послуги в оптовій торгівлі (код 10.07.06.КЗЕП);
- інші ділові послуги (код 10.08. КЗЕП).

В залежності від конкретної ситуації до зазначеного виду діяльності можна також віднести послуги під час ділових подорожей (код 04.03. КЗЕП) та послуги, пов'язані з освітньою подорожжю (код 04.04. КЗЕП).

Ця група правовідносин охоплюється поняттям торгівля товарами/послугами, що в абзаці другому частини першої статті 4 вищезазначеного закону називається таким видом зовнішньоекономічної діяльності, як експорт та імпорт товарів.

Зміст товарообмінних (бартерних) операцій

Зміст зазначених в абзаці десятому частини першої статті 4 Закону України «Про зовнішньоекономічну діяльність» правовідносин з товарообмінних (бартерних) операцій формується навколо такої основної групи прав і обов'язків, як обов'язку одного суб'єкта правовідносин (продавця/виконавця) передати/надати другому суб'єкту правовідносин товар/послуги, та обов'язку другого суб'єкта правовідносин (покупця/замовника) прийняти даний товар/послуги та передати/надати іншому суб'єкту правовідносин інший товар/послуги. Ця група правовідносин охоплюється поняттям торгівля товарами/послугами, що в абзаці другому частини першої статті 4 вищезазначеного закону називається таким видом зовнішньоекономічної діяльності, як експорт та імпорт товарів.

Зміст орендних, в тому числі лізингових, операцій

Зміст зазначених в абзаці одинадцятому частини першої статті 4 Закону України «Про зовнішньоекономічну діяльність» правовідносин з орендних, в тому числі лізингових, операції формується навколо такої основної групи прав і обов'язків, як обов'язку одного суб'єкта правовідносин (виконавця) надати другому суб'єкту правовідносин послуги, та обов'язку другого суб'єкта правовідносин (замовника) прийняти ці послуги та сплатити за них певну суму грошей, або передати/надати іншому суб'єкту правовідносин інший товар/послуги.

Згідно з Класифікатором зовнішньоекономічних послуг послуги з оренди поділяються на:

- фінансовий лізинг (код 07.02.01. КЗЕП);
- послуги, пов'язані з організацією операцій із власним нерухомим майном; (код 10.06.01 КЗЕП);
- послуги з надання в оренду власного нерухомого майна (код 10.06.02 КЗЕП);
- посередницькі послуги та послуги агентств нерухомості (код 10.06.03 КЗЕП);
- послуги з надання в оренду автомобілів (код 10.06.04 КЗЕП);
- послуги з надання в оренду інших транспортних засобів без обслуговуючого персоналу (код 10.06.05 КЗЕП);
- послуги з надання в оренду інших машин та устаткування (код 10.06.06 КЗЕП);
- послуги з надання в оренду та прокат інших предметів власного користування (код 10.06.07 КЗЕП);
- послуги, пов'язані з орендою устаткування для будівництва за кордоном (код 05.01.23 КЗЕП);
- послуги, пов'язані з орендою устаткування для будівництва в Україні (код 05.02.23 КЗЕП).

Ця група правовідносин охоплюється поняттям торгівля товарами/послугами, що в абзаці другому частини першої статті 4 вищезазначеного закону називається таким видом зовнішньоекономічної діяльності, як експорт та імпорт товарів.

Зміст операцій по придбання, продажу та обміну валюти

Зміст зазначених в абзаці дванадцятому частини першої статті 4 Закону України «Про зовнішньоекономічну діяльність» правовідносин з операцій по придбання, продажу та обміну валюти на валютних аукціонах, валютних біржах та на міжбанківському валютному ринку формується навколо такої основної групи прав і обов'язків, як обов'язку одного суб'єкта правовідносин (зазвичай банку) передати другому суб'єкту правовідносин (зазвичай банку)

певну суму відповідної іноземної валюти, та обов'язку другого суб'єкта правовідносин (зазвичай банку) сплатити за неї певну суму в гривнях.

«Операції по придбання, продажу та обміну валюти на валютних аукціонах, валютних біржах та на міжбанківському валютному ринку» тільки в тому разі можуть бути віднесені до зовнішньоекономічної діяльності, тобто зовнішньоекономічних правовідносин, якщо суб'єктами цих правовідносин одночасно є українські та іноземні суб'єкти господарювання, тобто, іншими словами, якщо український суб'єкт господарювання купує іноземну валюту у іноземного суб'єкта господарювання.

Такого роду правовідносини називаються торгівлею валютою на міжнародному валютному ринку.

Зміст робіт на контрактній основі фізичних осіб

Зазначені в абзаці тринадцятому частини першої статті 4 Закону України «Про зовнішньоекономічну діяльність» правовідносини з робіт на контрактній основі фізичних осіб України з іноземними суб'єктами господарської діяльності як на території України, так і за її межами, та роботи іноземних фізичних осіб на контрактній оплатній основі з суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності як на території України, так і за її межами, можна розглядати як зовнішньоекономічні правовідносини тільки за умови, що фізичні особи зареєстровані як фізичні особи – підприємці згідно із Законом України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань».

Зміст зазначених в абзаці тринадцятому частини першої статті 4 Закону України «Про зовнішньоекономічну діяльність» правовідносин з робіт на контрактній основі фізичних осіб формується навколо такої основної групи прав і обов'язків, як обов'язку одного суб'єкта правовідносин (виконавця) надати другому суб'єкту правовідносин послуги, та обов'язку другого суб'єкта правовідносин (замовника) прийняти ці послуги та сплатити за них певну суму грошей, або передати/надати іншому суб'єкту правовідносин

інший товар/послуги. Ця група правовідносин охоплюється поняттям торгівля товарами/послугами, що в абзаці другому частини першої статті 4 вищезазначеного закону називається таким видом зовнішньоекономічної діяльності, як експорт та імпорт товарів.

Фізичні особи – підприємці можуть надавати наступні зазначені в Класифікаторі зовнішньоекономічних послуг:

- послуги з переробки матеріальних ресурсів (код 01 КЗЕП);
- послуги з ремонту та технічного обслуговування, що не віднесені до інших категорій (код 02 КЗЕП);
- транспортні послуги (код 03 КЗЕП);
- послуги, пов'язані з подорожами (код 04 КЗЕП);
- послуги з будівництва (код 04 КЗЕП);
- роялті та інші послуги, пов'язані з використанням інтелектуальної власності (код 08 КЗЕП);
- послуги у сфері телекомунікації, комп'ютерні та інформаційні послуги (код 09 КЗЕП);
- ділові послуги (код 10 КЗЕП).

Треба відмітити, що фізичні особи – підприємці за законодавством України не можуть надавати деякі із зовнішньоекономічних послуг, зазначених в Класифікаторі зовнішньоекономічних послуг. Наприклад, вони не можуть надавати послуги зі страхування (код 06 КЗЕП) та послуги, пов'язані з фінансовою діяльністю (код 07 КЗЕП), бо фінансові послуги в Україні можуть надавати тільки фінансові установи, що мають бути юридичними особами, тощо.

Підсумовуючи питання про зміст зовнішньоекономічних правовідносин, можна зазначити, що в цілому зміст зовнішньоекономічних правовідносин складають права і обов'язки суб'єктів зовнішньоекономічних правовідносин, пов'язані з перетинанням майном⁷⁶ митного кордону України.

⁷⁶ Майном у Господарському кодексі України (частина 1 статті 139) «визначається сукупність речей та інших цінностей (включаючи нематеріальні активи), які мають вартісне визначення, виробляються чи

4. Види зовнішньоекономічних правовідносин.

В основу поділу зовнішньоекономічних правовідносин (зовнішньоекономічної діяльності) на види можуть бути покладені різні ознаки (критерії). Є незрозумілим який саме критерій (ознаки) було покладено в основу поділу зовнішньоекономічної діяльності на види, який дається в статті 4 Закону України «Про зовнішньоекономічну діяльність». Проведений вище аналіз положень цієї статті дозволяє зробити висновок, що даний в цій статті поділ зовнішньоекономічної діяльності на види, по-перше, по багатьох позиціях суперечить чинному законодавству України, а, по-друге, є безсистемним (хаотичним), а тому користування таким поділом є недоцільним.

Натомість, найбільш доцільним є поділ зовнішньоекономічної діяльності, тобто зовнішньоекономічних правовідносин, на види за такими ознаками, як об'єкт та зміст зовнішньоекономічних правовідносин.

Так, якщо покласти в основу поділу зовнішньоекономічних правовідносин на види таку ознаку, як об'єкт зовнішньоекономічних правовідносин, то ми можемо виділити такі види зовнішньоекономічних правовідносин, як:

1) зовнішньоекономічні правовідносини, що складаються з приводу товарів, зазначених в Українській класифікації товарів зовнішньоекономічної діяльності, затвердженій Законом України «Про митний тариф».

Цю групу правовідносин за зазначеною ознакою ми можемо в свою чергу поділяти на види і підвиди відповідно до поділу товарів зовнішньоекономічної діяльності на види і підвиди, що дається в Українській класифікації товарів зовнішньоекономічної діяльності, затвердженій Законом України «Про митний тариф»;

2) зовнішньоекономічні правовідносини, що складаються з приводу послуг, зазначених в Класифікації зовнішньоекономічних послуг (КЗЕП), затвердженій наказом Державного комітету статистики України № 69 від 27.02.2013.

Цю групу правовідносин за зазначеною ознакою ми можемо в свою чергу поділяти на види і підвиди відповідно до поділу зовнішньоекономічних послуг на види і підвиди, що дається в Класифікації зовнішньоекономічних послуг (КЗЕП), затвердженій наказом Державного комітету статистики України № 69 від 27.02.2013;

3) зовнішньоекономічні правовідносини, що складаються з приводу конвертованої валюти, зазначеної в Класифікаторі іноземних валют та банківських металів, затверджені Постановою Правління Національного банку України від 04.02.98 N 34 (у редакції постанови Правління Національного банку України від 02.10.2002 N 378).

Цю групу правовідносин за зазначеною ознакою ми можемо в свою чергу поділити на види відповідно до поділу конвертованої валюти на види, що дається в Постанові Правління Національного банку України від 04.02.98 N 34 (у редакції постанови Правління Національного банку України від 02.10.2002 N 378).

В залежності від мети, з якою використовуються зазначені об'єкти зовнішньоекономічних правовідносин (тобто товари, послуги та валюта), зовнішньоекономічні правовідносини можна поділити на такі види, як:

1) зовнішньоекономічні правовідносини, що складаються з приводу товару;

2) зовнішньоекономічні правовідносини, що складаються з приводу капіталу (інвестицій).

Якщо покласти в основу поділу зовнішньоекономічних правовідносин на види таку ознаку, як зміст зовнішньоекономічних правовідносин, то ми можемо виділити такі види зовнішньоекономічних правовідносин, як:

1) правовідносини з міжнародної торгівлі товарами та послугами;

2) правовідносини з міжнародного інвестування.

В свою чергу правовідносини з міжнародної торгівлі товарами та послугами можна поділити на:

1.1) правовідносини з міжнародної торгівлі товарами, та

1.2) правовідносини з міжнародної торгівлі послугами.

Правовідносини із міжнародної торгівлі товарами можна поділити на численні види згідно з видами товарів, визначених в Українській класифікації товарів зовнішньоекономічної діяльності, затвердженій Законом України «Про митний тариф».

Правовідносини із міжнародної торгівлі послугами можна поділити на численні види згідно з видами зовнішньоекономічних послуг, перелічених в Класифікації зовнішньоекономічних послуг (КЗЕП), затвердженій наказом Державного комітету статистики України № 69 від 27.02.2013.

Правовідносини із міжнародного інвестування можна поділити на численні види згідно із видами майнових чи інтелектуальних цінностей, що вкладаються в об'єкти підприємницької та інших видів діяльності, в результаті якої створюється прибуток (доход) або досягається соціальний ефект.

В основу поділу зовнішньоекономічних правовідносин на види можна також класти багато інших критеріїв (наприклад, суб'єкти правовідносин тощо).

Укладачі:

Доцент кафедри фінансового права та фіскального адміністрування, кандидат юридичних наук **В.Н. Петрина.**

Професор кафедри фінансового права та фіскального адміністрування, кандидат юридичних наук, доцент **І.Г. Андрущенко.**